

LOZAN TÜRK YURDU

Doç. Dr. MEHMET ŞAHİNGÖZ*

GİRİŞ

İkinci Meşrutiyet'in ilânını meteakip Kanun-i Esasi'de yapılan değişiklikler neticesinde, tarihimizde en fazla sayıda siyasî cemiyet ve partilerin bu dönemde kurulduğu görülüyor. Bu dönem fikrî ve siyasî bakımdan en canlı dönemdir.

İkinci Meşrutiyet'in ilânını temin eden güçler, iktidarı ele geçirdikleri andan itibaren aslında idealist birer devlet adamı olmalarına rağmen gerek devlet tecrübesindeki eksiklikleri, gerekse iktidarı elde etmedeki metodlar bakımından devletin işleyişinde bazı hatalara düşüyorlardı. Devleti nasıl idare edecekleri, hangi ülkü peşinde çalışmak lâzım geldiği noktasında açık fikirlere sahip değillerdir. Osmanlı aydınlarının o günlerde sergilediği fikrî çeşitlilik iktidarı elinde bulunduran İttihatçılar arasında da görülüyordu.

Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde, "**Türkiye nasıl kurtulur?**" Sorusunun cevabı olarak ortaya atılan çeşitli görüşler, bu dönem Osmanlı aydınları arasında yer bulmuş, II. Meşrutiyet sonrası da bu görüşler özellikle cemiyet, parti ve basın organları ismiyle siyasî kimliğe kavuşmuşlardı.

Bu görüşler, aydınlar arasında dünya siyasî konjoktürü ve ülke içindeki gelişmelere göre zaman zaman ağırlık kazanmışlardır. Özellikle Fransız ihtilâlinin tesiri, önce Osmanlı tebaası olan gayr-i Müslimler, sonra da gayr-i Türkler arasında kendini gösterince ülke bütünlüğü de sarsılmaya başlamıştı.

Milliyetçiliğin yayılması, millî devletlerin doğuşuna yol açmış, çok milletli imparatorlukları tehdit eden bir gelişme olmuştur. Dolayısı ile Osmanlı Devleti'ni de etkilemekte gecikmemiştir. Osmanlı Devleti'nde

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

milliyetçilik önce yabancı propagandası ve siyasi amaçlarla Hıristiyan unsurlar arasında yayılmaya başlamış. Bu durum imparatorlukta bütün unsurlar arasındaki bağları sağlamlaştırarak devletin dağılışını durdurmak isteyen Osmanlı aydınlarının dikkatini çekmiştir¹. Ancak onlar, milliyetçiliğin ideolojik mahiyetini kasten ihmal ettiler, görmezlikten geldiler.² Çünkü batıda yayılan lâik, millî egemenlik ilkesinin ve buna bağlı olarak gelişen kendi kaderini belirleme hakkının olduğu gibi kabul edilmesi halinde çok milletli, çok dinli devletin açıkça parçalanması demek olacağı kanaatine sahiptiler.

Geniş bir coğrafi alana yayılmış bulunan Osmanlı Devleti çeşitli din, mezhep ve milliyetlerden meydana geliyordu. Çok milletli Osmanlı Devleti'nde toplum düzenini oluşturan mekanizmaya "**millet sistemi**" denilmekteydi. Sistemde millet tabiri etnik değil, dini grupları belirlemek için cemaat karşılığı olarak kullanılıyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin içinde barındırdığı çok çeşitli unsurları yönetmek için kullandığı "**millet sistemi**", yani bu unsurların birer dini cemaat olarak tasnifi, milliyetçilik fikrinin yayılması ile fonksiyonunu yitirmeye başlamıştır. Nitekim imparatorluk tebaasının kendini Ortodoks olarak değil de, Yunanlı, Sırp, Bulgar vb. şeklinde tanımlamaya başlaması, hatta yüzyılın sonlarına doğru bu çeşit kimlik kazanmanın Müslüman unsurlar arasında da yayılmaya başlaması sistemi, dolayısıyla Osmanlı Devleti'ni çökme tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Bu bağlamda Tanzimat Hareketi ile eşit ve dayanışmacı anlayışa dayanan Osmanlıcılık ideolojisi geliştirilmeye çalışılmış, bu ideoloji ile Osmanlı vatani, Osmanlı hanedanına bağlılık esası üzerinde bir Osmanlı milleti yaratılmak amaçlanmıştır.

Ancak daha önceden gerçek birlik ve millet olmak için gerekli olan kültür ve dil temelleri ile desteklenmediği için milliyetçilik fikrinin yükselmesi, bağlılık odağı diye düşünülen Osmanlıcılık duygusunu dağıtma-

1 David KUSHNER, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1976 – 1908)*, Çev: S. S. Türet, R. Ertem, F. Erdem, İstanbul 1979, s. 9

2 Yusuf SARINAY, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul 1994, s. 16.

ya başladı. Zaten Tanzimatın getirdiği farklı din mensuplarına eşit muamele ancak din farkı gözetmeyen bir anlayışla mümkün olabilirdi³.

Osmanlı Devleti son dönemlerinde ard ardına toprak kaybetmeye başlamıştı. Eski toprakları üzerinde millî devletler kurulmaya başlayınca, kalan topraklar üzerinde yaşayan toplulukları Osmanlılık ülküsü etrafında birleştirmek gayretleri başlamışsa da bu harekete sadece Osmanlı elitinin bir kısmından başka iltifat eden olmadı.

Fakat hürriyet, adalet, eşitlik, milliyetçilik gibi fikirlerin, bilhassa istiklâl duygusunun bütün milletlerin gönüllerini tutuşturduğu, Osmanlı'dan daha güçlü devletlerin de bu fikirleri Osmanlı'yı parçalama siyasetlerinin bir vasıtası olarak kullandığı bu dönemlerde Osmanlılık siyasetinin başarı şansı yoktu. Osmanlı Devleti'ne ne milliyet ne de din bakımından bağlı olmayan Balkan milletleri, devletin zengin, müreffeh olduğu günlerde devletin imkanlarından fazlasıyla istifade ederken, zor günlerinde ilk başkaldıranlar oldular. Hatta ülkenin Müslüman tebaası olan Arnavut ve Araplar bile Avrupa'da başlayıp, Balkanlarda esen bu rüzgara kapılmışlardı. Onları da kuvvetli bir milliyet fikri sarmış ve Osmanlı'dan uzaklaştırmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti dağılma süreci içine girmişti. Girit'in Yunanistan'a iltihak arzusu; Bulgaristan'ın içinde pek çok Türk'ün yaşadığı Doğu Rumenli ile birlikte İstiklâl ilân edişi, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan, Trablusgarb'ın İtalyanlar tarafından işgali, Müslüman Arap ve Arnavutların isyanları ve devletin bunlar üzerine asker gönderme mecburiyetinde kalışı, ve nihayet Türk tarihinin en büyük felâketi Balkan Savaşı bu ortam da cereyan etmişti. Ülkeyi artık Osmanlılık fikri etrafında birleştirme imkanı kalmayınca, Osmanlı aydınları son bir ümitle devletin Müslüman aksamını birarada tutarak, İslâm dünyasına önderlik yapılmasını istiyor, böylelikle devletin de eski gücüne ulaşacağına inanıyorlardı. Bütün Müslümanları kapsayan bir devlet kurma fikri Sultan Abdulhamit tarafından devletin çıkarlarına hizmet ettiği için benimsenmiş, özellikle Rusya ve İngiltere'den devlete yönelen tehditlere karşı, bu ülkelerin tebaası ara-

3 Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 17-19.

sında bulunan küçümsenmeyecek miktardaki Müslümanlar üzerinde nüfuz kurarak bu tehditleri önlemeye çalışmış, bu siyaset Almanya'nın da çıkarlarıyla uyduğundan bu devlette İslâmcılık siyasetine yardımcı oluyordu.

İslâmcılık siyasetinde kesin mağlûbiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nda bir kısım Müslüman topluluklarının, Osmanlı'nın Cihad-ı Ekber ilân etmiş olmasına rağmen, düşmanlarıyla işbirliği yapmasıyla olmuşsa da, Savaştan önceki, Arnavut ve Arap isyanları, bu siyasetin de başarılı olamayacağını göstermiştir.

Osmanlı aydınlarının bir kısmı Osmanlılık ve İslâmcılık siyasetinde umduklarını bulamayınca varlığını sadece bir kültür hareketi olarak devam ettiren Türkçülük hareketine yönelmişler ve ona siyasî bir muhteva da kazandırmak lüzumundan bahsetmeye başlamışlardı.

Türkçülüğün gelişmesini çeşitli devirlere ayırmak gerekir. Başlangıcı sadece bir his olarak milletin tarih sahnesinde varlığını göstermeye başladığı günlere götürmek mümkündür ki bunu Orhun kitabelerindeki ifadelerde görmekteyiz.

İkinci devresi ise Osmanlı Devleti'nin topraklarını hızla kaybetmesiyle başladı. Kaybedilen topraklardan Anadolu'ya büyük göçlerin olması devletin nüfusunda Türklerin oranını artırınca, Türkçülük için uygun bir zemin de oluşmuş oldu. Yıllarca ülkenin birliğini korumak uğruna, devletin aslî sahibi iken geri planda kalmış hatta zaman zaman horlanmış olan bu topluluk da artık kendini düşünmenin zamanı geldiğini anlamıştı.

Üstelik daha düne kadar tebaası olan en küçük kavimler karşısında dahi izzet-i nefis kırıcı, gurur yaralayıcı durumlara düşmüş, acı mağlûbiyetlerin yurt ve milletin bağrında açtığı derin yaralar karşısında Şair Mehmet Emin'in "**Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur**" dizeleleriyle bir feryat haline dönüşmüştü.

Türkçülüğü teşvik eden başka nedenler de vardı. Bunların başında Avrupa'da Türkooloji ilminin gelişmesi ve bu çalışmaların sonuçlarının

Türklerin bilinçlenmesinde önemli rol oynamasıydı. Ayrıca Orta Asya Türklerinden bazı aydınların da İstanbul'a gelmeleri ve onların faaliyetleri de Türkçülük fikrini canlandıran önemli etkenlerden biri olmuştu. Türkçülük her ne kadar Osmanlı aydınları arasında bir kültür hareketi olarak ilgi uyandırmış, Türkistan'lı aydınlar için ifade ettiği siyasî anlamı taşımamış olsa da, uzak bir ülkü olarak her zaman değerini muhafaza etmişti.

II. Meşrutiyet'le birlikte Türkçülük akımı kuvvetlenmeye başlayınca bir örgüt etrafında toplanma ihtiyacı da ortaya çıkmıştı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın da desteğini alan Türkçüler, Kazanlı Yusuf Akçura'nın önderliğinde ilk Türkçü cemiyeti 25 Aralık 1908 yılında "**Türk Derneği**" adıyla kurdular.

Cemiyet'in maksadını ifade eden nizamnâmesinin 2. maddesinde şöyle deniliyor.

"Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün Türk kavimlerin mâzi ve haldeki âsâr, efâl, ahvâl ve muhiti öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yâni Türklerin âsâr-ı atfkasını, tarihini, lisânlarını avam ve havâs edebiyatını, etnografya ve etnolojisini, ahval-i içtimâiye ve medeniyet-i hâzıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni corafyasını, araştırıp taraştıırıp ortaya çıkararak, bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel ilim lisânı olabilecek surette geniş ve medeniyette elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlâsını ona göre tedkik etmektir." ⁴

Türk adını taşıyan bütün insanların geçmişini, bıraktığı eserleri, bugünkü başarılarını, çalışmalarını inceleyeceğini söyleyen bu dernek, faal üyelerinin ⁵ çeşitli memuriyetlere tayinleri dolayısıyla 1328 (1912) sene-

4 Yusuf AKÇURA, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri, 1928 Yılı Yazıları**, Kültür Bakanlığı Yayını Ankara, 1981, s. 189.

5 Cemiyetin kurulması için "Mekteb-i Mülkiye Müdürü Celal Bey'in odasındaki toplantıya şu şahıslar katılmıştır: Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım Bey, Bursalı Tâhir Bey, Korkmazoğlu Celâl Bey, Veled Çelebi Efendi, Akçuraoğlu Yusuf, Boyacıyan Agop Efendi, Arif Bey, Akyiğitoğlu Musâ Bey, Fuad Bey, Rızâ Tevfik Bey, Ferid Bey. Yusuf AKÇURA, A.g.c. s. 189.

sinde faaliyetlerini tatil etmek mecburiyetinde kalmıştır ⁶. Faal üyelerinin bir çoğu daha sonraki Türkçü cemiyetlerin kuruluşunda ve faaliyetlerinde yer almışlardır.

Türkçülük hareketinin ikinci önemli cemiyeti 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulan "**Türk Yurdu Cemiyeti**" dir. Bu cemiyet Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali, Dr. Akil Muhtar (Özden) ve Yusuf Akçura gibi Türkçülük hareketinin önde gelen kişileri tarafından kurulmuştur ⁷.

"**Türk Yurdu**" nizamnâmesine göre cemiyet, Türk çocuklarına mahsus bir ponsiyon açacak ve "**Türklerin zekâ ve irfanca seviyelerinin yükselmesine vâridat ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkaracaktır**" (Madde: 4) ⁸.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de alaka gösterdiği bu cemiyetin en büyük hizmeti daha sonra Türk Ocaklarının yayın organı haline gelecek olan "**Türk Yurdu Dergisi**"ni çıkarmış olmasıdır. Dergi dernekten daha uzun ömürlü olmuş, Türk milliyetçiliği fikrinin oluşturulması, sistemleştirilmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli bir rol oynamıştır ⁹. İsim babalığını Şair Mehmet Emin Bey'in yaptığı Türk Yurdu Dergisi'nin ilk imtiyaz sahibi Mehmet Emin Bey iken, 1911 senesi Ağustos'unda Erzurum Valiliğine tayin edilince derginin imtiyaz ve müdürlüğüne Yusuf Akçura getirildi. Yusuf Akçura idare ettiği altı sene zarfında Türkçülüğün programı da denilebilecek bir programa sadık kalmış ve bu programı uygulamaya çalışmıştır ¹⁰.

Türkçü cemiyetlerin uygulamaya çalıştıkları programları Meşrutiyet dönemi diğer fikir hareketlerine göre daha insicamlı ve ilmî idi. Peyami

6 Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye'de Siyasî Partiler 1859-1952*, İstanbul, 1952, s. 377.

7 Tarık Zafer TUNAYA, A.g.e. s. 377; Yusuf AKÇURA, A.g.e. s. 191; Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 112.

8 Yusuf AKÇURA, A.g.e. s. 191-192.

9 Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 112.

10 Yusuf AKÇURA, A.g.e. s. 192 - 193.

Safa'nın dediği gibi "**Türkçülük populaire olduğu kadar da üniversite-rie bir cereyan**" idi ¹¹. Bu hareket özellikle üniversite gençliği arasında hızla yayılıyordu.

A - AVRUPA'DA TÜRK YURDLARININ KURULMASI VE KONGRELERİ

Osmanlı Devleti Tanzimatla birlikte hızla Avrupa'ya açılmaya başladı. Daha sonraki dönemlerde de gelişen teknoloji ve bilimi ülkeye taşıyabilmek, çağdaşlaşmak, medeniyetleşmek, Batı'yı daha yakından tanımak, Avrupalı devletlerle Osmanlı devleti arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak gayesiyle Avrupa'ya öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır.

Başta İsviçre, Fransa ve Almanya olmak üzere Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gönderilen Osmanlı vatandaşı öğrenciler, aralarındaki dayanışmayı artırmak amacıyla buldukları şehirlerde çeşitli dernekler kurmaya başladılar. Özellikle "**Osmanlı Kütüphanesi**" adıyla örgütlenen bu gençler, daha çok Osmanlılık fikrî esası üzerine faaliyette bulunmuşlar, fakat bunda başarı sağlayamamışlardır ¹².

Trablusgarb ve Balkan savaşlarının acı mağlûbiyetinin Avrupa'daki Osmanlı Tebaası öğrenciler arasında yarattığı infial, ülkede kurulan Türkçü derneklere paralel olarak Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde "**Türk Yurdu**" adıyla Türkçü bir dernek etrafında toplanmaya sevketmişti. Başta Lozan olmak üzere Cenevre, Nöşatel, Paris ve Berlin gibi şehirlerde Türklük esasına dayanan "**Türk Yurdu**" adı altında bir takım öğrenci derneklerinin kurulduğunu görüyoruz ¹³.

Derneğin yasasında da belirtildiği gibi; "**İsviçre'de tahsil hayatı yaşayan bir avuç Türk genci, diğer bütün soy kardeşlerinin de his itme-**

11 Peyami SAFA, **Türk İnkılâbına Bakışlar**, Ankara, 1988, s. 35.

12 Yusuf Kemal Tengirşek, hatıralarında bu durumu ifade etmektedir: "Balkan muharebeleri felâketleri Paris'te bulunan biz öğrencileri pek çok özüyordu. Her taraftan hakaret görüyorduk. Osmanlı Talebe Cemiyetindeki Türk olmayan öğrenci, evvelâ Müslüman olmayanlardan başlayarak sonra da Müslümanlara da sirayet ederek birer birer cemiyeti terk ettiklerini bildiriyorlar ve biz Türklere fena fena sözler söyleyerek ayrılıp gidiyorlardı." Yusuf Kemal TENGİRŞEK, **Vatan Hizmetinde**, Ankara, 1981, s. 123-124.

13 Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 107.

leri pek tabîi bulunan ihtiyaca tabîi olarak, hep aynı haricî tesirlerin sevgiyle Türklüğüne ihtida itdi. Millî şuuruna sahib oldu."⁽¹⁴⁾.

Yurdcular, "Millî Şuur"un doğuşunu İkinci Yurdcular Derneği kurul-tayının açış konuşmasında şöyle ifade ediyorlar: "Müslümanlık ve Os-manlılık cereyanları arasında "Millî Şuur" denilen nüve, varlığı süresin-ce "Dini Şuur" şeklinde ortaya çıkmış, dinî şuur cahil ve mutaassıp şe-kileriyle biz ve bizimle yaşayanları sürekli yıpratmış, Osmanlı Devle-ti'nde Meşrutiyet'in ilâm ile "Vatanî Şuur" ülkeye sokularak, her ferdin, her anasırın vatanın gelişmesi ve mutluluğundan pay sahibi yapılmak istendiğini, fakat toplumun bir kısım fertlerinde aynı vicdanî durumu yarat-manın mümkün olmadığını "Türk kimliğimizin" sızlayan, kanayan ya-ralarıyla felâket günleri arafesinde karanlık gelecek farkedilmiş, Türk gençliğinde ortaya çıkan "Millî Şuur" matem günleri ile karışıp geliş-meye başlamış Avrupa'daki şuurlu ve irfanlı gençliğimizin Türk ruhun-dan bir "Yurdculuk" mezhebi doğmuş oldu"¹⁵.

Yurdculuk fikrinin dayandığı esas ise şöyle ifade edilmektedir. "Yurt-culuk içtimaî ve millî mezhebimizin ilk taslağı milliyetçilik esası üzerine yaptı ve âtiye ait mesaisine bir dündâr olmak üzere Türklükle içtimaî inkılâpçılık tertibini ifade etti. Yurdculuk bir nevi mezhepçiliktir, hakikî bir mefkûreciliktir."¹⁶ Bu fikrî esas üzerinde Avrupa'nın çeşitli şehirle-rinde kurulan Türk Yurdları'nın en tanınmışları kuruluş sırasıyla şöyle-dir:

1- Lozan Türk Yurdu: 1909 senesinde evvelâ "Lozan Osmanlı Kü-tüphanesi" adıyla bir cemiyet teşkili, 1911 senesi sonlarına doğru bu te-şekkül tasfiye ve milliyetçi bir teşekkül olan Lozan Türk Yurdu tesis edil-miştir.

14 Yurdcular Yasası, İsviçre'de Cenevre Şehrine yakın Peti Lans Köyünde Pansiyon Rasinde kurulan "İkinci Yurdcular Derneği"nin Muzakerat ve Mukerreratı, Dersaadet, Yeni Turan Matbaası, Tarihsiz, s. 19 (Bu kitap bundan sonra sadece "Yurdcular Yasası" olarak geçecektir).

15 Yurdcular Yasası, s. 16, 17, 18.

16 Yurdcular Yasası, s. 19.

2- **Cenevre Türk Yurdu** : 15 Nisan 1911 tarihinde teşkil edilen "**Cenevre Osmanlı Kütüphanesi**" daha sonra (21 Teşrin-i Evvel 1911 tarihinde) milliyetçi bir teşekkül olan "**Cenevre Türk Yurdu**"na inkılâp etmiştir.

3- **Nöşatel Türk Yurdu**: 15 Teşrin-i Evvel 1912 de kurulmuştur.

4- **Paris Türk Yurdu**: 1913 Senesinde Paris'de kurulmuştur ¹⁷.

Bu dernekler çeşitli şehirlerde kurulmuş olmasına rağmen Lozan Türk Yurdu'nun öncülüğünde ortak hareket etme kararı almışlar "**Orta**" adını verdikleri bir dernek etrafında toplanmışlardır. 27 Kânun-ı Evvel 1911 de Lozan Türk Yurdu'nun öncülüğünde, Lozan'da "**Birinci Yurducular Derneği Kongresi**" Nureddinoğlu İlyas Ragıp Bey başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu kongreden sonra gene Lozan Türk Yurdu, daha geniş çaplı Avrupa'da okuyan bütün Türk öğrencilerin katılacağı bir toplantı daha organize eder. Bu amaçla Lozan Türk Yurdu yayınladığı beyannâmede derneğin gayesinin "**İçtimâî Türkçülük**" olduğu, siyasetle uğraşmadığı belirtiliyor ve bizim ricamız "... uçuruma doğru yuvarlanan Türklüğün, koca bir milletin imdat isteyen feryadından başka bir şey değildir" deniliyordu. Ayrıca derneğe her Türk gencinin katılabileceği ısrarla vurgulanıyordu.

Yapılan davet neticesinde başta Lozan, Cenevre, Paris olmak üzere Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde okuyan Türk gençlerinin katıldığı bu kongre 1-2 Nisan 1328 (1912)'de Lozan'da toplanmıştır. Kongre'de Lozan Türk Yurdu bünyesinde "**Türk Yüksel**" isminde bir dernek kurulmuştur. Bu derneğin nizamnamesine göre amacı: "**Türklüğün irfanen, içtimaen, iktisaden ilerlemesi**" olarak tesbit edilmiş ve cemiyetin mesaisi programında çocukların ve yetişkinlerin eğitimi için okullar açılması , Türk kızlarının eğitimine önem verilmesi, Türk esnaflar için şirketler kurulması ve bankalar açılması gibi konular olarak belirlenmiştir. Ayrıca Türkçe'nin sadeleştirilmesi ve geliştirilmesi, muntazam bir Türk tarihinin yazılması gibi ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınması, Türklük şuurunun

17 Tanık Zafer TUNAYA, A.g.e. s. 389-390.

uyandırılması yolunda önemli sayılabilecek kararlar alınmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için ülke içinde cemiyetler açmak ve açılanlarla işbirliği yapılması hususlarına da yer verilmektedir ¹⁸.

Avrupa'daki Türk Yurdlarının en önemli Kongresi, Cenevre Türk Yurdu'nun öncülüğünde gerçekleştirilen ve "**İkinci Yurdcular Derneği**"nin kurulduğu toplantıdır. 15 Mart – 18 Mart (1913) tarihleri arasında toplanan ve Yurdculuğun amaçları ile yasanın tesbit edildiği bu kongreye Lozan, Cenevre, Paris, Berlin, Nöşatel Türk Yurdları ile Avrupa'da okuyan bir çok Türk öğrencisi katılmıştır. Divan Başkanlığını Yusuf Kemal (Tengirşek) ¹⁹ in yaptığı bu kongrede; Yurdculuğun mefkûresi "**Türklük aleminde içtimaî inkılâp esasları hazırlamak ve o'nun me-saisine, anânesine, milliyetine müdrük bir hale getirmeye çalışmak**", olarak belirlenmiştir. Bu mefkûreye ulaşmak için, Türkçenin geliştirilmesi, eğitimin Türkler arasında yaygınlaştırılması, millî servetin muhafazası için Türklerin iktisadî faaliyetlere teşvik edilmesi, Avrupa'da okuyan bütün Türk öğrencileri millî maksada hizmet etmeğe çağırarak, hanımları eğitime ve sosyal hayata çekerek cahillikten kurtarmak ve aynı gayeye hizmet eden diğer derneklerle işbirliğine girişmek gibi hususlar tesbit edilmiş, ayrıca, Türk Yurtlarının hiçbir şekilde siyasetle uğraşmayacağı, belirtilmiştir ²⁰.

Kongre'de reisliğe Tekerşin Oğlu Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey seçilmiş, toplantıda İstanbul Türkocağı Reisi Hamdullah Suhipi Bey de hazır bulunmuştur. Muhtelif memleket meseleleri konuşulmuş, karara bağlanmış. Bu arada Türk Yurdları'nın tâbi olacağı bir nizamnâme (**Yurdcular Yasası**) vücuda getirilmiştir ²¹.

18 Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 108-109.

19 Yusuf Kemal Bey bu sırada Adliye Nezareti adına Paris'teki öğrenciler için müfettişlik yapmakta ve Paris Türk Yurdunu temsil etmektedir.

20 Yusuf SARINAY, A.g.e. s. 109-110.

21 Tarık Zafer TUNAYA, A.g.e. s. 390-391.

B – LOZAN TÜRK YURDU'NUN KURULUŞU

Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde kurulmuş olan bu tür Türk öğrenci derneklerinin içinde en çok dikkat çekenlerinden biri "**Lozan Türk Yurdu**" olmuştur.

Lozan'da onbeş Türk öğrenci bulunmaktadır. Meşrutiyet'in ilanını müteakip "**müşterek vatan ve millet**" için çalışmak azmiyle Türk gençleri başta olmak üzere birkaç Arap ve Arnavut talebenin de iştirakiyle "**Lozan Osmanlı Kütüphanesi**" 1909 yılında kurulmuştu²². 1911 yılına kadar çeşitli konferans ve faaliyetlerde bulunan bu dernek yukarıda bahsedilen gelişme ve sebeplerle başarılı olamadı. 1911 yılının Kanun-ı Evvel ayında dernekteki Türk öğrencileri kütüphane programından başka bir program takip etmek üzere ve "**Türk gençlerinin kendi milletlerinin hususî felâh ve necatı için başka vesaitin ihdası, başka bir istikame-tin takibi lüzumunu**"²³ görerek 4 Teşrin-i Sâni 1911 senesi Cumartesi günü "**şekl-i asliyesine rücû**" ederek "**Lozan Türk yurdu**" ismini aldılar⁽²⁴⁾.

a) Amacı:

Yurddular yasalarının 2. maddesinde temel amaçlarını Türk Yurdduluğunun mefküresi başlığı altında şöyle tesbit ederler:

"Türklük âmleminde içtimâî inkılâp esasları hazırlamak ve onun mazisini, anânesini, milliyetini müdrük bir hale getirmek"²⁵.

Yasalarının, bundan sonraki maddelerini, Yurdduların ve Yurdduların bu "**mefküre**"ye ulaşmak için gidecekleri yol olarak belirleyen yurddular, bu yolda Türkçe'ye büyük ehemmiyet vermekte, Türkçe'nin gelişme ve ilerlemesine çalışarak diğer lisanların hakimiyetinden kurtarılıp bağımsız bir hale getirilmesini hedeflemektedirler²⁶, Eğitim alanında da "maarifin

22 Yurddular Yasası, s. 41

23 Yurddular Yasası, s. 42.

24 Türk Tarih Kurumu Arşivi, Yazmalar Bölümü No: Y/653. Lozan Türk Yurdu Muharreât ve Zabtı Sabık Defteri, giriş kısmı. (Bundan sonra bu defter kısaca Tutanak TTKA Y/653 olarak verilecektir.)

25 Yurddular Yasası, s. 3 madde: 2.

26 Yurddular Yasası, s. 3 madde: 3.

Türkler arasında intişârını, yurdculuğun en büyük başarısı olarak kabul edeceklerini ve bu uğurda yapılacak her teşebbüsü Yurdun bütün kuvvetiyle destekleyeceği, mekteplerin açılması, Türk çocuklarına "**talebe evleri**" açılması, spor cemiyetleri kurulması, millî ihtiyaçlara uygun kitaplar ve risalelerin yayınlanması, "**garb irfanına**" doğru bir cereyan husûle getirmek yurdcuların en mühim bildiği hareketlerdir" ²⁷.

Millî servetin artırılması ve korunması için her çeşit sanat meslek erbabıyla ve bilhassa köylülerle münasebete girilerek, iktisadî teşvik ve irşadlarda bulunarak, ziraate ve ticarete ait müesseselerin kurulmasına, Türk ahali bankaları ve tasarruf sandıkları ile sigorta şirketlerinin teşkiline mümkün olan vasıtalarla yardım etmek Yurdcuların amaçları arasındadır²⁸.

Türk Yurdları, Avrupa'da önceden kurulmuş olan Türk Talebe Cemiyetleriyle ilişki kurarak, onları "**milli maksada**" hizmet eder hale getirmek için çalışmaya büyük önem vermektedir. Hanımların da kendi aralarında "**Yurd**" kurmalarını teşvik ile icab eden yardımda bulunmayı, yurtlar vazifeleri cümlesinden bilmektedirler ²⁹.

Önemli bir amaç olarak da "**Türklükte içtimaf inkılâpçılık**" prensibinin şartlarını geliştirmek olarak belirlenmiştir ³⁰.

b) Lozan Türk Yurdu'nun Tüzüğü

Lozan Türk Yurdu çalışmalarında Yurdun "**töresini**" şöyle tesbit etmiştir.

Madde 1– Lozan Türk Yurdu'nun gayesi ve göreceği "**içtimai yollar**" umumi yasada yazılıdır.

Madde 2– Lozan Türk Yurdu'nun azası yasada yazılı olan şekil ve usul dairesinde Yurdculuğa kabul olunan Türklerdir.

²⁷ Yurdcular Yasası, s. 3-4 madde: 4.

²⁸ Yurdcular Yasası, s. 4 madde: 5.

²⁹ Yurdcular Yasası, s. 4 madde: 7.

³⁰ Yurdcular Yasası, s. 20.

Madde 3- Yeni bir yasanın kabulü kararlaştırıldıktan sonra ilaveten yazılan cümle bir Yurdcu tarafından yeni gelen azaya okunacaktır ³¹

Madde 5- İdare heyeti üç Yurdcu'dur. Bunlar:

- 1- Baş
- 2- Yazıcı
- 3- Kasadar

Madde 6- İdare heyeti her sömestr başında umumi heyet tarafından gizli oy ve ekseriyet ile seçilir ³²

1- İdare Heyetinin Görev ve Yetkileri

"Başkan" Genel toplantılarda görüşmeleri idare ve Yurdu gerekli olan yerlerde temsil eder. "Yazıcı" resmi görüşmeleri kütüğe geçirir, mektupları yazar, başkan bulunmadığı zamanlarda vakalet eder. "Kasadar" paraları toplar ve kararlaştırılan yerlere sarfeder ³³.

İdare heyeti Yurdcuları haftada bir defa toplar üç Yurdcu tarafından olağanüstü toplanmak istenilirse başkan bu talebi değerlendirmeye mecburdur. İdare Heyeti Yurdun idaresinde görülecek yolsuzluk veyahut kötükten dolayı umumi heyete karşı sorumludur ³⁴.

Umumi heyetin oyunu alarak Lozan'da bulunan Türkler'e karşı açık konferans tertip etmek ve bu vasıta ile Yurdculuğun emellerini neşretmek, idare heyetinin görevidir. Bu konferansların arası iki aydan fazla olamaz ³⁵. Yurdculardan töreye muhalif yola sapanlara karşı hafif cezalardan başlanarak zorunlu görülürse tart (uzaklaştırma) cezası vermek İdare Heyeti'nin yetkisindedir ³⁶

31 Tutanak TTKA Y/653, fasıl: 7. fasıl Lozan Türk Yurdunun Töresi, 4. madde, yazma eserde bulunmamaktadır.

32 Tutanak TTKA Y/653, fasıl 3.

33 Tutanak TTKA Y/653, fasıl: 3, madde: 7.

34 Tutanak TTKA Y/653, fasıl: 3, madde: 8

35 Tutanak TTKA Y/653, İdare Heyetinin Vazife ve Selahiyeti, fasıl: 3, madde: 9

36 Tutanak TTKA Y/653, İdare Heyetinin Vazife ve Selahiyeti, fasıl: 3, madde: 10.

2- Yurdcuların Vazifeleri

Yurdcu, yurdculuk hayatında faal bir uzuvdur. Yurdculuk mefkûresi için bilfiil çalışmak, bu uğurda her fedakârlığı ihtiyar etmek, içtimaî hayatın bütün safhalarında Türk milliyetçiliğini neşr ve tamim etmek her Yurdcunun vazifesidir ³⁷.

Her Yurdcu genel toplanmalarda hazır bulunur. Doğru özürler için toplantıya gelemeyecek olan Yurdcu özürünü başkana bildirmeye mecburdur. Doğru özür söylemek Yurdcu'nun vicdanına barakılmıştır ³⁸. Her Yurdcu Yurda nakden hizmet etmek mecburiyetindedir. Yurdcunun her ay vereceği para gelirin yüzde 0,5'inden aşağı olamaz ³⁹. Her Yurdcu altı ayda bir defa kendi seçeceği konu üzerinde Yurdcular'a bir konferans vermeye, idare heyeti tarafından teşvik edilcektir ⁴⁰. Her Yurdcu umumi dernek tarafından kabul edilen Yurdculuk işaretinin birer tane edinecektir ⁴¹. Ne onlar, ne de idare heyeti Yurd namına siyasi hiçbir işe karışamaz ⁴².

Yurdcular davalarının doğruluğunu ve Yurdculuk emirlerinin kutsiyetini Yurdcu olmayan Türk'e karşı her tarafta müdafaa etmeye mükelleftir ⁴³. Her Yurdcu kardeşiyle bir aile gibidir. Dolayısıyla Yurdcular bir diğerrine yardımcı ve Türk ulularına hizmet etmekle mükelleftirler ⁴⁴. Genel görüşmelerde düzeni bozan Yurdculara başkan tarafından küçük ve süreli (muvakkat) cezalar verilir ⁴⁵. Yurdcular kendileri arasında görüşülenleri Yurdcu olmayanlara söyleyemez. Şayet söylediği sabit olursa İdare Heyeti tarafından cezalandırılır ⁴⁶. Üyelik taahhüdünü vermemek veyahut

37 Yurdculuğun Yasası, s. 6, Yurdcuların Vazifeleri madde: 10.

38 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 11.

39 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 12.

40 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 13.

41 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 14.

42 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 15.

43 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 16.

44 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 17.

45 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 5, madde: 18.

46 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 6, madde: 19.

Yurd tarafından kendisine yüklenilen işleri yapmamak gibi Yurdculara yakışmayan hareketlerde bulunurlarsa , keza ceza görürler ⁴⁷.

Yurdun haberi olmaksızın Yurd adına bir iş yapmaya girişenler cezalandırılırlar ⁴⁸.

3- Üyelik şartları:

Yurdlara üye olanlar, Üyelik vazifeleri bakımından 1) Yurdcu ve 2) Yardımcı olmak üzere iki sınıfa ayrılıyordu. Yurdcu olmak için şartlar, şunlardır:

1) Türk olmak (Ya babası Türk olmak veya Türkten başka bir şey olmasına hiç bir veçhile ihtimal verilmeyecek suretle hissî ve fikrî, kanaatleri ve emelleri itibariyle Türk olduğu sabit olunmak.).

2) Yurdculuğun tahmil ettiği vazifeleri başa çıkabilecek kabiliyette bulunmak.

3) Üç Yurdcu tarafından altı ay evvel Yurdun umûmî heyetine takdim olunmak ve yine umumî heyetin üçte iki reyiyile ve saklı rey usulüyle kabul olunmak (takdim olunan zat bir derece ma'aruf ve emin olduğu takdirde derhal, umûmî heyetin üçte iki reyiyile kabul olunur).

4) Her Yurd ve Yurdcu, derneğin almış olduğu kararlara uymak zorundadır ⁴⁹.

Lozan Türk Yurdu'na üye olabilmek için ise bu hususlara ilaveten şu şartları da taşımaları isteniliyordu. Bunlar:

1- Türk olmak,

47 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri, fasıl: 6, madde: 20.

48 Tutanak TTKA Y/653, Yurdcuların Vazifeleri fasıl: 6, madde: 21, madde 22'de cezaların çeşitleri şöyle tesbit edilmektedir: 1- İhtar, 2- Takbih (Çirkin görme, beğenmeme), 3- Bir veya iki toplantıdan mahrumiyet, 4- Aylığın iki katını vermek, 5- Yurdan tart edilmek.

49 Yurdcular Yasası, s. 5-6 madde: 9.

- 2- Lozan'da ikamet ediyor olmak,
- 3- İki asıl aza tarafından en az üç hafta önce umumi heyete takdim edilmiş olmak,
- 4- Umumi heyetin en az üçünün onayı ve oyu ile kabul edilmiş olmak,
- 5- Özel bir madde ile gösterilen üyelik aidatını vermek ⁵⁰.

Bu şartları taşıyan kişiler özel bir merasimle ⁵¹ üyeliğe kabul edilirler.

"Yardımcı üye" lik ise Yurdculuğa maddeten veya menen yardım eden Türkelere denilmekte, Yardımcı üye olabilmek için de iki yurdcu tarafından takdim ve mutlak ekseriyetle kabul edilmek gerekiyordu. Yardımcılar taleplerini bir aracı ile Yurda teklif etmek hakkına sahiptirler. Yukarıdaki üyelik şartlarına haiz oldukları takdirde Yurdcu da olabilirler ⁵².

C – LOZAN TÜRK YURDU'NUN FAALİYETLERİ

Lozan Türk Yurdu, tüzüğü ve yasası içerisine almış olduğu amaçları hayata geçirmek için değişik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler arasında; Türk gençlerinin Avrupa'da öğrenim görmeleri, özellikle İsviçre'de öğrenim görmeleri tavsiye ve teşvik edilmiştir ⁵³. Avrupadaki Türk talebe cemiyetleriyle sıkı ilişkide bulunulmuş, Lozan Türk talebelerine

50 Tutanak TTKA Y/653, 9 Kanun-ı Evvel 1912, 2. Dernek.

51 Yurda kabul merasiminde şu yemin ettirilmektedir: "Türk bak sana hitabımı dinle, işine gelmezse dön;

1- Yurdun ve bütün Türklüğün mukaddes emellerinin töreden fiile çıkmasına çalışacağına,

2- Töre gereğince Yurdun kararlarına riayet edeceğine,

3- Bunlara muhalefet edersen Yurd töre gereğince seni cezalandırıp ve nihayet atar. Bu surette Yurda ve Türklüğe karşı hiçbir kin bağlamayacağına namusun üzerine söz vermişsin. Tanrı tuttuğun bu yolda yardımcın olsun. Tutanak TTKA Y/653, Yurda dühül merasimi.

52 Yurdcular Yasası, s. 6-7 madde: 12.

53 Yurdcular Yasası, s. 38.

karşı yapılan kötü hareketlere karşı tedbir alınmış⁵⁴. Lozan Türk Yurdu'nun marşı olarak "**Gökbayrak**"ın öğrenilmesi kabul edilmiş⁵⁵ tir.

Lozan şehrine gelecek olan yaralı Türk askerlerinin karşılanması⁵⁶. Rum ve Ermeniler tarafından hazırlanan yanlış istatistikleri tesbit etmek için Yurduların İstanbul ve bununla ilgili belediyeler vasıtası ile nüfusunun gerçek oranını elde etme hakkında telgraf çekilmesi kararlaştırılarak Yurdun Lozan'da ilmi istatistikler neşretmesi kararı alınmıştır⁵⁷. Memlekette cerayan eden durum hakkında bilgi almak kamuoyunu ve üyeleri bilgilendirmek için Kuvay-i Milliye Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara Büyük Millet Meclisi'nde söylenen nutkun bir kısmı okunmuştur⁵⁸. Cenevre'de yapılacak olan "**Mahkum Milletler Kongresi**"ne "**Lozan Türk Kongre Bürosu**"⁵⁹ tarafından iştirak edilmiş⁶⁰ "**Mukaddes Vatanın uğrunda şehit düşen muhterem kardeşlerimizin ruhuna mevlit**" okutulurak⁶¹ Hilâl-i Ahmer'e yardım için bir çok dua ve nutuklar okunduktan sonra toplanan meblağ⁶² İstanbul'daki Hilâl-i Ahmer'e gönderilmiştir⁶³. Vatanda neşriyat ve özellikle mükafatlı müsabakaların ya-

54 Tutanak TTKA Y/653, 9 Teşrin-i Sani 1913, 3. Dernek.

55 Tutanak TTKA Y/653, 10 Teşrin-i Evvel 1916, 13. Dernek.

56 Yaralı askerlere hediye takdim etmek için Cafe Dianova'ya davet etmişler, bu toplantıda alınan kararla her askere iki paket tütün, iki paket çikolata vermişler bunun için her talebeden üç frank toplanmış; Lozan'da bulunan Türk ailelerine müracaat edilerek alınacak hediyelerin belirlenmesinde yardımcı olmaları istenmiş ve bunun için altı kişilik bir komisyon kurmuşlardır. Tutanak TTKA Y/653, 25 Ağustos 1917, 32. Dernek.

57 Tutanak TTKA Y/653, 6 Kanun-ı Evvel 1918, 79. Dernek. 81. Dernek'te istatistikler okunmuş ve Türklerin diğer kavimler yanında ne kadar büyük bir ekseriyet teşkil ettiği görülmüştü.

58 Tutanak TTKA Y/653, 12 Haziran 1920, 141. Dernek.

59 Lozan Türk Yurdu'nun Yasasına göre derneğin siyasetle uğraşması sakıncalı olduğundan, oysa memlekette gelişen hadiselerin siyasi faaliyetlerde bulunmayı mecbur hale getirdiği için, dernek mensupları, bu tür faaliyetleri dernek dışında "Lozan Türk Kongre Bürosu" adıyla kurdukları bir bürodan yürütmüşlerdir. Bu büroda Avrupa'daki bütün Türk Yurduları temsil edilmiştir. (Ek: 1 Dernek Tüzüğü).

60 Tutanak TTKA Y/653, 1920 Senesi Yaz Tahsil Devresine Ait İdare Heyeti Raporu. Harun Bey, Sait Bey ile birlikte bu kongreye katıldığını açıklamış, Türkler namına okunan bu layihanın Kongre Bürosu tarafından neşredilmesi kararlaştırılmıştır.

61 Hotel Jores Meblong'da okutulan mevlide Bern sefiri Cevat Bey Efendi ve Sefaret erkânı ile birkaç kişi katıldılar.

62 Bu meblağ 790 franktır.

63 Tutanak TTKA Y/ 653, 1921 Senesi Yaz Sömerstrisi Heyet-i İdare'nin Son raporu, Harici Faaliyetler. Para, Bank Federal vasıtasıyla gönderilmiş, bir mektup ile Hilâl-i Ahmer başkanlığına bilgi verilmiştir.

pılması, ⁶⁴ böylelikle (vatanın bağımsızlığı ile ilgili kişilerin) gençlerin fikirleri öğrenilerek onların faydalı eserlerle uğraşmaya teşviki sağlanmıştır.

Bu faaliyetlerden başka şu alanlarda da çalışmalar yapılmıştır. Bunlar:

- a- Kongreler
- b- Konferanslar
- c- Musahabeler
- d-Telgraflar
- e- Yayın faaliyetleri.

a) Kongreler

Lozan Türk Yurdu çeşitli zamanlarda kongreler tertip ederek veya başka kongrelere iştirak ederek burada gayelerini tahakkuk yönünde çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur.

27 Kanun-ı Evvel 1911'de Lozan Türk Yurdu'nun öncülüğünde Lozan'da "**Birinci Yurtçular Derneği Kongresi**" Nureddinoğlu İlyas Ragıp Bey başkanlığında gerçekleştirilmiştir. 1-2 Nisan 1328 (1912) de Lozan'da Türk gençlerinin katıldığı Kongre toplanmış, Kongre de Lozan Türk Yurdu bünyesinde "**Türk Yüksel**" isminde bir dernek kurulmuştur

64 Bu müsabakalara Yurdcular dahil olamaz. Müsabakaya dahil olanlardan, Yurdun tayin edeceği komisyon kararıyla birinciye 150 frank ikinciye 50 frank, üçüncüye bir takdir veya teşekkürname verilecek, müsabaka konusu bu seferlik "millî ve içtimâî sahadan" seçilecektir. Tutanak TTKA Y/653, 6 Teşrin-i Sani 1921 186. Dernek

65 Bu derneğin nizamnamesi için bkz. Türk Talebesi Birinci Derneği 1328 (1912) Senesinde Lozan'da İçtima Eden Kongre Müzakerat ve Mükerrerat, Selanik Rumeli Matbaası (Tarihsiz), s. 10-12.

Cenevre Türk Yurdunun öncülüğünde gerçekleştirilen ve "**İkinci Yurdcular Derneği**"nin kurulduğu toplantıya (15 Mart - 18 Mart 1329) (1913) iştirak edilmiştir ⁽⁶⁶⁾.

b - Konferanslar

Dernek, mensuplarını, Avrupa'da yaşayan diğer Türkleri ve Avrupa kamuoyunu bilgilendirmek, geliştirmek ve çeşitli sahalarda bilgi sahibi yapmak için sahasında uzman kişilere konferanslar vermiştir. Çeşitli zamanlarda yapılan bu konferanslardan tesbit edebildiklerimiz şunlardır:

Bağdat Darülfunudan Vehip Bey; "**Hilafet ve Hilafet Müessesatı**"⁶⁷

Cemal Bey; "**Rusya'daki Türkler**"⁶⁸

Yahyaoğlu Harun Bey; "**Din**"⁶⁹

Cenevre Yurdcularından Rahmi Bey; "**Milliye-i Terakkiye**",⁷⁰ "**İzdivaç ve müfarekât**"⁷¹

Reis Mahmut Bey; "**Türk Edebiyatında Uslûplar**"⁷²

Cemal Bey; "**Namık Kemal**"⁷³

Cenevre Yurdcularından Ziya Bey; "**Milliyet**"⁷⁴

Cevat Nizamî Bey; "**Hilafet**"⁷⁵

Abacı Arif Bey; "**Adam Sende, Lakayıt**"

66 Yurdcular Yasası, s. 14.

67 Tutanak TTKA Y/653, 5 Nisan 1917, 27. Dernek

68 Tutanak TTKA Y/653, 27 Nisan 1917, 31. Dernek

69 Tutanak TTKA Y/653, Fevkalade İçtimalar. Haziran 1917.

70 Tutanak TTKA Y/653, Fevkalade İçtimalar

71 Tutanak TTKA Y/653, 2 Şubat 1918, 62. Dernek.

72 Tutanak TTKA Y/653, 18 Kanun-ı Sani 1918, 84. Dernek

73 Tutanak TTKA Y/653, 15 Şubat 1919, 88. Dernek.

74 Tutanak TTKA Y/653, 26 Nisan 1917, 96. Dernek

75 Tutanak TTKA Y/653, 12 Temmuz 1919, 105. Dernek

Saip Bey; "İman Meselesi"

Harun Bey; "Dinin Muhtelif Kitleler Üzerindeki Tesiri"

Saib Bey; "Dertlerimiz"

Hakkı Bey; "Türkçülük" ⁷⁶

Cenevre Türk Yurdu Azası Rahmi Bey; "Ziraatımız" ⁷⁷

Cemal Bey; "İstanbul'daki Müşahadâtım" ⁷⁸

Saib Bey; "Ahlak" ⁷⁹

Cemal Bey ; "Teşkilat ve Vazifemiz" ⁸⁰

Cemal Hüsnü Bey; "Türkçülük" ⁸¹

Cafer Seyit Ahmet Bey; "Rus İnkılâbını Doğuran Hadisat-ı İçtimâiye ve Siyasîye, Rus Meselemizin Suret-i Halli ve Bizim Menâfi-i Milliyemiz" ⁸².

Harun Bey; "Yurdun Tarihi ve Yurduculuğun Mahiyeti ve Gayesi" ⁸³ hakkında konferanslar vermişler, Lozan Türk Yurdu bu konferanslarla fikirlerin sağlam esaslara yönelmesini sağlamıştır.

c- Musahabeler

Dernek, konferanslara ilâveten çeşitli zamanlarda sohbet toplantıları

76 Tutanak TTKA Y/653, Dahili Faaliyet.

77 Tutanak TTKA Y/653, 21 Teşrin-i Sani 1919, 116. Dernek

78 Tutanak TTKA Y/653, 28 Şubat 1920, 128. Dernek.

79 Tutanak TTKA Y/653, 13 Mart 1920, 130. Dernek.

80 Tutanak TTKA Y/653, 1920-1921 Senesi Kış Sömestrisi Faaliyet Raporu.

81 Tutanak TTKA Y/653, 19 Şubat 1921, 161. Dernek. Bu konferansta, Türkiye'nin coğrafi, iktisadi ve içtimai durumu anlatılmış "Türk milletinin geleceğinin en salim yolunun Türkçülük olduğu delilleri ile açıklanmış, ayrıca toplantıya katılan Kırımli Hamdi Bekirof ve Kazanlı Arif Nedimof da Türkçülük konusunda Rusya Türklerinin görüşlerini açıklamışlardır.

82 Tutanak TTKA Y/653, 19 Teşrin-i Sani 1921, 188. Dernek. Konferansın bir sureti Yurd dosyasına konulmak üzere Yurd'a verilmiştir.

83 Tutanak TTKA Y/653, 19 Haziran 1922, 204. Dernek.

da düzenleyerek, yine çeşitli konularda üyelerini fikir sahibi yapmak ve ilgili konularda düşüncelerini alma imkanı bulmuştur. Dernek Muharrerât ve Zabt-ı Sabık Defteri'ne geçen sohbet toplantısı konuları şunlardır:

Aliçeoğlu Harun Bey; **"Arap Harfleriyle Yapılan Yazı ve Levhalar"**

Ali Ulvi Bey; **"Bahkçihk"**

Abacıoğlu Ali Bey; **"Neşr"**

Cemal Bey; **"İstanbul Ahvalinden"**

Saib Bey; **"Ahlâk"**⁸⁴

Cemal Bey; **"Teşkilat"**⁸⁵

Harun Bey; **"İlmi Hukûk"**⁸⁶

Refik Bey; **"Demir Yolları Üzerinde Otomobil Seyri"**⁸⁷

İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey; **"Anadolu"**⁸⁸

Harun Bey; **"İtilaf Devletleri Tarafından Türkiye'ye Teklif Olunacak Muahedenâme"**⁸⁹

Refik Tevfik Bey; **"Teyyareler"**⁹⁰

Mukaddem Osman'ın 2. aza iken verdiği **"Türkçülük Hakkındaki Hissiyatım ve Yurdculuktan ne Anlıyorum"**

Nusret Namık **"Memleketimizin Yakın İstikbaldeki İçtimaîyatı"**

84 Tutanak TTKA Y/653, 17 Nisan 1920, Kış Tahsil Devresi Raporu, Dahili Faaliyetler.

85 Tutanak TTKA Y/653, 13 Teşrin-i Sani 1230, 148. Dernek.

86 Tutanak TTKA Y/653, 20 Teşrin-i Sani 1920, 149. Dernek.

87 Tutanak TTKA Y/653, 27 Teşrin-i Sani 1920, 150. Dernek.

88 Tutanak TTKA Y/653, 24 Mart 1921, 164. Dernek. Bu konferansta millî hareketin nasıl olduğu anlatılmış, İzmir ve civarında bulunan Yunanlıların yaptıkları kötülükler pek açık bir şekilde anlatan Muhmut Esat Bey'in musahabesinde şu noktalar dikkati çekmiştir: 1- Millet Meclisinin, milletin ve Türklüğün kurtulmasını temin edecek bir kuvvetle teşkil ettiği, 2 - Türklerin istila altında yaşamayacakları.

89 Tutanak TTKA Y/653, 29 Mayıs 1929, 139. Dernek.

90 Tutanak TTKA Y/653, 29 Haziran 1921, 180. Dernek.

Refik Tevfik Bey; "Elektrikli Otomobiller"

Mukaddem Osman Bey; "Edebiyatta Realizm"⁹¹

Harun Bey; "İslâmiyetteki Mektepler"⁹²

Doktor Kazım Esat ; "Riglementation de la Prostituon Eleve"⁹³

Emin Selami Bey; "Yurdculuk"⁹⁴

d- Telgraflar

Dernek yönetiminin kararıyla memleketin maruz kaldığı çeşitli olayları protesto etmek, bazı konularda düşüncelerini açıklamak veya bazı olumlu gelişmelerde desteklerini ve tebriklerini bildirmek için çeşitli makamlara zaman zaman telgraflar göndermişlerdir. Bunlardan;

5 Mart 1918'de Ardahan-Kars ve Batum'un Brest-Litovsk Antlaşmasıyla düşman elinden kurtarılmasından dolayı, Talat Paşa ve Berlin Sefiri Fuat Selim Bey'e gönderdikleri telgraflarda gelişmeden duydukları memnuniyeti ifade ettiler⁹⁵.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca haksız yere işgal edilmesi, memlekette olduğu gibi Yurt dışındaki Türkler arasında infiale sebep olmuş, Lozan Türk Yurdu bu işgali Amerikan Senatosu nezdinde protesto etme kararı almıştır⁹⁶. "Yurt Adına Reis Harun Bey" imzâsıyla, Türkiye meselesi ile meşgul olan Amerika Senatosu'na gönderilen telgrafta "Türkiye'nin bağımsız yaşamak istediğini ve herhangi bir manda altına girmeye daima muhalefet edeceklerini, Sulh Konferansı'nda haklarının teslim edilmesini, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine yapılan katliam ve fecayiden de bahsedilerek, Yunan askerlerinin derhal geriye çektilmesi toplanan Türklük namına istenmiştir⁹⁷.

91 Tutanak TTKA Y/653, 27 Teşrin-i Sani 1921, 189. Dernek

92 Tutanak TTKA Y/653, 15 Kanun-ı Sani 1922, 193. Dernek.

93 Tutanak TTKA Y/653, 19 Şubat 1922, 194. Dernek.

94 Tutanak TTKA Y/653, 10 Temmuz 1922, 207. Dernek.

95 Tutanak TTKA Y/653, 30 Mart 1918, 65. Dernek.

96 Tutanak TTKA Y/653, 12 Temmuz 1919, 105. Dernek.

97 Tutanak TTKA Y/653, İsviçre'de Dahili Faaliyet.

Ayrıca, Lozan Türk Yurdu'nun eski reislerinden ve Türk milletinin hukukunu müdafaa etmek için Londra'ya giden murâhhaslar arasında bulunan Hacı Mahmutoğlu, Mahmut Esat'a bir tebrik telgrafı, ⁹⁸ ile İzmir İktisat Kongresinden duyulan memnuniyeti ifade edilen telgraf ⁹⁹ ve Fransız ediplerinden Türk dostu, Pier Loti'nin vefatı münasebetiyle de bir taziye telgrafı ¹⁰⁰ gönderilmiştir.

Luzern'de devam eden Sasyalist Kongresi'nde Fransız delegelerine, haklarını müdafaa zımında kendilerine verdikleri layihadan dolayı ¹⁰¹ ve İngiliz mesublarından bir azaya da İzmir fecaisi hakkında İzmir Türklerini müdafaa ettikleri için bir teşekkür telgrafı gönderilmiştir ¹⁰².

e- Yayın Faaliyetleri

Dernek, çeşitli yayın faaliyetlerinde de bulunmuş, özellikle "**Dernek Müzakerat ve Mukarreratı**"nı kitap haline getirmiştir. Türk Gençliği'nin aydınlanması için Avrupa üniversitelerinde öğrenimlerini tamamlamalarını zorunlu gören Lozan Türk Yurdu, bunu kolaylaştırmak için onlara Avrupa'da öğrenimlerine kolaylık gösterecek rehberler hazırlamayı gerekli görmüş Lozan hakkında ayrıntılı malûmatı kapsayan "**Lozan'da Tahsil**" rehberi basılıp neşredilmiştir ¹⁰³.

Türklerin propagandası için çıkarılacak mecmualara kaynak temini için toplantılar yapılarak para toplanmış ve çeşitli konularda yayınlar yapılmıştır. Türklüğün Tarihi ve Türk milleti'nin iktisadi tetkiki için çalışma yapılması konusunda azadan Kemal Bey görevlendirilmiştir ¹⁰⁴.

98 Tutanak TTKA Y/653, 26 Şubat 1921, 162. Dernek.

99 Tutanak TTKA Y/653, 26 Şubat 1921, 162. Dernek.

100 Tutanak TTKA Y/653, 11 Haziran 1923, 234. Dernek.

101 Tutanak TTKA Y/653, Muhaberat.

102 Tutanak TTKA Y/653, Muhaberat.

103 Yurdcular Yasası, s. 44. Memleket gençliğine bütün Avrupa hakkında ayrıntılı bilgi verilmesi düşünülmüşse de vasıtaların eksikliği dolayısıyla sadece Lozan hakkında rehber hazırlanabilmiştir.

104 Tutanak TTKA Y/653, 27 Mayıs 1916, 5. Dernek.

Mahmut Esat Bey tarafından da "**Türk Tarihi**" tercüme edilmiştir.¹⁰⁵

Türkler aleyhinde yazılan kitaplara reddiye gönderilmesi kararlaştırılarak Murat Bey'in Fatih ve Yavuz hakkında yazdıklarını şiddetle tenkit etmişlerdir¹⁰⁶

Azınlıklar konusunda da ilmî istatistikler çıkarılarak neşredilmiştir¹⁰⁷

İzmir'in nüfusu, iktisadi ve ticari durumu hakkında okunan layiha ayrıntılı hale getirilerek yayınlanmış¹⁰⁸ Türk Hükümetine düşmanları tarafından teklif edilen sulh muahedesinin muhteviyatının zalimane ve pek haksız hükümlerini kamuoyuna açıklama amacı güden "**Lozan Kongre Bürosu**" tarafından risale neşredilerek, Cenevre'de yapılan "**Mahkum Milletler Kongresi**"'ne sunulmuştur¹⁰⁹.

D- LOZAN TÜRK YURDU'NUN MİLLİ MÜCADELEYE KATKISI VE TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞLAŞMASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

a- Lozan Türk Yurdu'nun Milli Mücadeleye Katkısı:

Lozan Türk Yurdu memleket dışındaki Türk Milliyetçiliği fikrini uyanık tutmaya, dağınık bir halde yaşayan gençleri bu manevi mihrak etrafında birleştirmeye, Türkleri Avrupa'ya Avrupa'yı da Türklere tanıtmaya gayret etmiştir. Bu faaliyetler mütareke senelerinde ve milli mücadele esnasında daha da yoğunlaşmış Türk milletine yapılan haksızlıklara karşı Avrupa'nın göbeğinde küçük çapta bir "**Müdafaa-i Hukuk**" hareketi yaratılmıştır.

105 Tutanak TTKA Y/653, 22 Kanun-ı Sani 1917, 21. Dernek.

106 Tutanak TTKA Y/653, 17 Eylül 1917, 45. Dernek.

107 Tutanak TTKA Y/653, 6 Kanun-ı Evvel 1918, 79. Dernek.

108 Tutanak TTKA Y/653, 29 Mart 1919, 93. Dernek.

109 Tutanak TTKA Y/653, 6 Teşrin-i Sani 1920, 147. Dernek. Harun Bey ile Saib Bey bu kongreye katılmışlar, Türkler adına okunan layiha kongre bürosu tarafından neşredilen risalede basılmıştır.

Dernek olarak başından itibaren milli mücadeleye destek olmaya çalışmışlardır. Dernek toplantılarında aldıkları bir kararda şöyle demektedirler: "Türklüğün ortak toprakları henüz düşman ayağı altında duruyor ve oralarda kardeşlerimiz bin türlü mezalim altında inliyor. Bu şartlar altında Yurdumuz içtimaiyat sahasındaki faaliyete müsait şartlara haiz değildir. Bin türlü zorluk karşısında bulunuyoruz. Bununla beraber şerait-i hazireye ve zamana göre bize terettüb eyleyen vazifeleri yapmakta tereddüt eylemiyoruz ve eylememeliyiz." 110

Lozan Türk Yurdu faaliyetlerinde Anadolu'nun sesini Avrupa'ya duyurmada büyük gayret sarfetmiş, tıpkı ülkedeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri gibi memleketin haklarını müdafaa etmeye çalışmıştır. Bu konuda pek çok konferans risale, ve çeşitli yayınlar yapmışlardır. Özellikle İtilaf Devletlerince Yunanlılar'a ve Ermeniler'e verilmek istenen bölgeler ile ilgili olarak çeşitli istatistikler yayımlayarak, bölgenin Türklüğünü ispatlamaya çalışmışlardır. Cemal Bey'in İzmir hakkında yazmış olduğu risale yayımlanmıştır. Bu maktelede, İzmir'in Anadolu'dan ayrılmasının hem Anadolu'yu hem de İzmir'i felakete sürükleyeceği deliller ve vesikalarla izah ve isbat edilmeye çalışılmış, risale altı kısma ayrılarak, bölge, tarihî iktisadî ve coğrafi yönlerden incelenmiştir 111.

Cenevre Türk Yurdunda Cevat Bey'in "**Les Evenements en Turquie Depuis L'armistice**" başlıklı risalesi de yayımlanarak mütarekeden sonra Türkiye'deki gelişmeler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır 112.

Sulh Konferansında Türkiye'yle ilgili olarak alınacak kararlarda etkili olabilmek için Türkiye'deki azınlıklar hakkında ve onların iddialarına cevap teşkil edecek mahiyette "**En Turquie Les Minorités**" adlı bir risale

110 Tutanak TTKA Y/653, 1921-1922 Kış Sömestrisi İdare Heyeti'nin Sömestri Sonu Raporu.

111 Tutanak TTKA Y/653, 13 Eylül 113. Dernek Yaz tahsil devresi raporu.

112 Tutanak TTKA Y/653, 12 Temmuz 1919, 105; Dernek. Yurdun harici faaliyetleri. Cevat Bey'in "Les Evenements en Turquie Depuis L'armistice" adlı risalesi Yurd tarafından basılmak istenmiş fakat risalenin siyatte ilişkili olması sebebiyle Cevat Bey'in kendi adı altında çıkartılması ve masraflarının Yurd tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.

le neşredilmiş ayrıca "**Atrocité Greque**" adı risale ile de Yunanlıların Anadolu'ya yaptıkları saldırı anlatılmaya çalışılmıştır. Risalenin tamamının Fransızca olması sebebiyle Avrupa kamuoyu üzerinde yeterince etkili olmayacağı düşünülerek bunların İngilizce'ye tercümesi bazılarının da İngilizce özetlerinin yayını kararlaştırılmış fakat maddi imkansızlıklar sebebiyle tamamının tercümesini yayınlamak mümkün olmamıştır ¹¹³.

Lozan Türk Yurdu mensuplarının büyük bir kısmının silahlı mücadelenin başlaması üzerine Anadolu'ya geçtikleri anlaşılmaktadır. Öyleki Yurdlarda faaliyet göstercek, toplantı yeter sayısını oluşturacak üye kalmadığından Yurdlar kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlar, hatta Cenevre Türk Yurdu bu sebeple kapanarak evrakları ve kütüphanesi Lozan Türk Yurduna devredilmiştir. Üye azlığı, üye aidatları ile varlığını ve faaliyetlerini devam ettiren Yurdda maddi sıkıntıya sebep olmuş dernek kirasını ödemekte bile güçlük çekmeye başlamıştır. Bu yüzden toplantılarda yapılan tartışmalarda "**Hukuk-u Milliye**" yi Avrupa kamuoyuna karşı anlatmanın en önemli misyonları olduğunu, bunu sağlamak için kurdukları "**Kongre Bürosu**" nun da maddi imkansızlıklar sebebiyle çalışamaz hale geldiğini, bu durumu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne duyurmak üzere res'en müracaat edilmesi, hem Yurda hem de Kongre Bürosu'na muntazam maddi yardım talep edilmesi düşünülmüş fakat üyelerden Nusret Namık, Mukaddem Osman ve Vafi Beyelerin karşı çıkması üzerine böyle bir talep yerine, Mukaddem Osman'ın teklifiyle "**Büro-nun**" faaliyetleri ve durumunu anlatan bir rapor hazırlanmasını, Yurdda da bu raporu TBMM'ye bir mektupla göndermesi kabul edilmiş, böylelikle uygun bir lisanla vaziyetin duyurulması tercih edilmiştir ¹¹⁴.

Bir sonraki toplantıda ise, yine Mukaddem Osman'ın teklifiyle daha önce Yurd'un başkanlığını da yapmış olan TBMM hükümetinde İktisat

113 Tutanak TTKA Y/653, 13 Eylül 1919, 108. Dernek İlk olarak "Populatio Minorites" adlı risale İngilizce'ye tercüme edilerek yayınlanmıştır. Tutanak TTKA Y/653, 10 Nisan 1920, 133. dernek

114 Tutanak TTKA Y/653, 29 Mart 1919, 93. Dernek.

Vekilliğine getirilen Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in hem Vekilliğe getirilmesi tebrik edilmiş, hem de yardımı talep edilmiştir¹¹⁵.

Milli Mücadele'nin silahlı kısmının zaferle neticelenmesi Avrupa'daki öğrenciler arasında büyük sevinç yaratmış, zaferden dolayı Yurd'un şükran duygusu Meclise bir telgrafla bildirilmiş, bununla da yetinilmeyerek sembolik bir hatıra gönderilmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁶. Orduya verilmek üzere bir hediye hazırlanması için üyelere projeler istenmiş, hazırlanan bu projeler incelenek¹¹⁷ "Anadolu'nun kabartma bir haritası ve Ankara'dan ülkenin her tarafına yönelik bir şekilde zafer meşaleleri" olan bir haritada karar kılınmıştır⁽¹¹⁸⁾.

Birinci Dünya Savaşı'na son veren antlaşmanın toplanma merkezinin Lozan olması, Lozan'a gelen Türk delegasyonuna Türk Yurdu mensupları ev sahipliği yapmış ve yardımlarda bulunmuştur. Dernek aldığı bir kararla " Ülkenin hukuk ve menfaatlerini müdafaa edecek Heyet-i Murahhassamıza, Heyet'i Umumiye'ce başarı dilenmiş ve Heyet-i Murahhassa'nın daveti kararlaştırılarak¹¹⁹ ellerindeki bilgileri heyete ulaştırmışlardır.

b) Lozan Türk Yurdu'nun Türkiye'nin Çağdaşlaşması Hakkındaki Görüşleri

Lozan Türk Yurdun'da yapılan toplantılarda memleketin gelişmesi, çağdaşlaşması ve yeniden yapılanmasında düşünülen değişikliklerin sık tartışıldığı görülmektedir. Bu tartışmaların çoğu dernek defterine kaydedilmiştir. Bu toplantılarda ortaya çıkan görüşler incelendiğinde görülmektedir ki, Cumhuriyet dönemi inkilâplarının büyük bir kısmı Avrupa'da eğitim yapan bu gençler tarafından dile getirilmiş ve çeşitli yön-

115 Tutanak TTKA Y/653, 21 Ağustos 1919, 211. Dernek.

116 Tutanak TTKA Y/653, 9 Teşrin-i Evvel 1922, 212. Dernek.

117 Şakir, Mukaddes Osman ve Kazım Beylerin teklif ettiği projelerden Kazım Bey'in projesi kabul edilmiştir.

118 Tutanak TTKA Y/653, 18 Kanun-ı Evvel 1922, 220. Dernek.

119 Tutanak TTKA Y/653, 18 Kanun-ı Evvel 1922, 220. Dernek.

leri ile tartışılmıştır. Bu toplantılarda üyelerin şu konularda fikir beyan ettikleri görülmektedir.

1- Lâiklik

Dernek mensupları laikliğin ihtiyaç olarak doğduğunu, devletin geri kalış sebebini taassuba yaklaşan bir dini anlayışa bağlayarak toplumun bu konularda aydınlatılmasına işaret etmişler, tartışmalarda bu konuda şunları ortaya koymuşlardır.

İnsanların aile, aşiret ve millet denilen, kitleler halinde toplandığını, dinin bunlar üzerindeki tesirleri belirtilerek, İslâmın milliyet muhalifi olmadığını, İslâm dininin Hıristiyanlığa nisbeten yalnız "din" kelimesinin tarifi içerisine girecek mahiyette değil, aynı zamanda milliyet kitlesi üzerinde tesir icra eden maddi vesair künunları haiz olduğunu, bundan dolayı Hıristiyan milletler, milliyet prensibi dahiline suhuletle girebildikleri ve bu yolla ilerleyebildikleri halde, İslâm milletleri hâlâ milliyetin yükseltici ve ilerletici kaidelerine tamamen inkıyâd edemedikleri belirtilmiş, İslâmiyetin, çeşitli örf, adet ve geleneklere sahip milletlere, şamil olması, bu milletlerin biraraya gelerek yükselmelerine ve birlik olmalarına mâni olduğunu bu sebeple de her milletin dinî prensipleri bir yana bırakarak, kendi millî kimlikleri altında yükselmeye gayret etmeleri gerektiği vurgulanmıştır¹²⁰. Avrupa'da "din" meselesi hallolmasına rağmen bizde ne yazık ki buna halâ dokunmaya cesaret edilemediği belirtilerek. Avrupa'nın bu anlayışı örnek alınıp, kurulacak millî devlette de bu esasa uyulması lüzumu ortaya konulmaya çalışılmıştır¹²¹.

Şimdilik milletlerin dinden hemen sıyrılamadıkları, dinin ruhî bir ihtiyaç olduğu ve dinin topluma dönük faydalarının da olduğu, Avrupalıların kiliselerde verilen vaazlarla bunu sağladıkları anlatılmıştır. Bizde ise ne

120 Tutanak TTKA Y/653, 6 Eylül 1919, 107. Dernek.

121 Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulunca zaman ve zeminin uygunluğu oranında tedricen bu alanda değişikliklere ve inkılâplara gidilmiştir. Laiklik ilkesi ile din ve devlet işleri birbirinden ayrılarak vicdan ve inanç hürriyeti kabul edilmiştir.

yazık ki bazı kimselerin dini bahane ederek ilerlemeye engel olduklarını hatta memlekette "frengi tedavisi için bile alınması teklif olunan tedbirlerin, dine mani gösterilerek milletin camına doğrudan doğruya kastedildiğinden" bahisle dinin maddi ve teknik gelişmelere karıştırılması" tartışılmış¹²² ve dinin Türk toplum hayatındaki yerini tesbit etmeye çalışmışlardır.

Yurdcular, şimdiye kadar kanunlarda nazar-ı itibara alınan şeyin dine uygun olup olunmamasına bakıldığını, oysa dinin istenildiği gibi yorumlanabileceğini, bunun için kanunlarda dinin nazar-ı itibara alınmasının Türklük menfaatini engellemeyi gerektirmemesini ileri sürmekte ve din işleri ile devlet işlerinin ayrılması kabul edildiği takdirde meselelerin hallolacağı kararına varmışlardır. Dinin ruhanî meselerdeki rolü kabul edilerek Türklük ile dinin münasebeti anlatırken "**Ruhanî meselelerde Türklüğün dine değil, dinin Türklüğe hadim olması**"¹²³ görüşünü benimsemişlerdir.

Hilafet Makamını da tartışmaya açan Yurdcular, hükümetin Hilafetten ayrılması "**Zat-ı Şahane'nin isterse Halifeliği nefsinde**" bulurdurmaya devam etmesini, hükümetin ruhanilikten çıkarılıp, cismanî ve aslî hükümet haline getirilmesini istemektedirler¹²⁴.

2- Eğitim

Dernek toplantılarında devletin eğitim meseleleri de tartışılarak, eğitimle ilgili görüşleri ortaya koymaya çalışılmışlardır. Bu görüşlerde; "Türk muallimlerinin Osmanlı mekteplerinde millî telkinat yapmakta zorlandıkları, hatta ilmî olarak bile Türklükten bahsetmenin engellendiğini, Yüksek okullarda hiç olmazsa ilim olarak Türklük'ten Türk tarih ve anânesinden, Türk medeniyetinden bahsetmek gerektiğini"¹²⁵ ileri sürmüşlerdir.

122 Tutanak TTKA Y/653, 23 Nisan 1921, 169. Dernek.

123 Tutanak TTKA Y/653, 10 Mayıs 1919, 97. Dernek.

124 Tutanak TTKA Y/653, 12 Temmuz 1919, 105. Dernek.

125 Yurdcular Yasası, s. 46-47

Eğitimde mecburî eğitim taraftarı olmakla birlikte, eğitimin merkeziyetçi¹²⁶ veya adem-i merkeziyetçi¹²⁷ usullerle olması noktasında iki ayrı görüş tartışılmış, bu arada resmî okulların yanında özel okulların da açılabilceği görüşüne varılmıştır. Öğrencilerin kalitelerini artırmak için Avrupa'ya tahsile gönderilmeleri bunun için de millî idealleri almış olmak ve 17 yaşından sonra Avrupa'ya gönderilmelerinin uygun olacağı söylenmiş¹²⁸ Kadınların da mutlaka okutulması, teseddürlü eğitim de yapabileceklerini belirtmişlerdir¹²⁹.

Darülfünûnlara özerklik verilmesi ve yenilerinin açılması, muktedir muallimlerin bulunması, bulunamazsa yeni Darülfünûnların açılmaması¹³⁰ görüşü savunulmuş, Darülfünûn mezunlarının askerlik hizmeti yerine bir sene milletin sosyal hayatını ıslah hizmeti ile mükellef tutulması da istenilmiştir¹³¹.

Sporun ilkokullara ders olarak konması, millî oyunların ihyası, bu oyunlarda Türk Dünyası ile müşterekliğin sağlanması, Beden terbiyesi hakkında izeci teşkilâtları oluşturarak bu teşkilatlarda yetenekli zabıtların görev alması ve İsveç cimnastiğine önem verilmesi kararları alınmıştır¹³².

Ticaret, iktisat, ziraat hakkında eğitimin geliştirilmesi, ticaret okullarının açılması, ticaret ve usul derslerinin¹³³ verilmesi de istenilmektedir.

Eğitim lisânında sadeleştirilmeye gidilmesi istenilerek, mahalli şartlardan dolayı Türkçe'nin okullarda öğrenilirken zorlanıldığına dikkat çekilmiş⁽¹³⁴⁾, bu durumun giderilmesi için çalışmalar yapılmasının gerektiği belirtilmiştir.

126 Amir Bey (merkeziyetçi)

127 Harun Bey (adem-i merkeziyetçi)

128 Tutanak TTKA Y/653, 10 Mayıs 1919, 97. Dernek.

129 Tutanak TTKA Y/653, 10 Mayıs 1919 97. Dernek ve Aile ve Kadın.

130 Tutanak TTKA Y/653, 10 Mayıs 1919, 97. Dernek.

131 Tutanak TTKA Y/653, 26 Haziran 1920 142. Dernek.

132 Tutanak TTKA Y/653, 99. Dernek.

133 Tutanak TTKA Y/653, 8 Mayıs 1920, 136. Dernek.

134 Tutanak TTKA Y/653, 18 Teşrin-i Evvel 1919, 112. Dernek.

Yurddular, ülkedeki alfabe tartışmalarından da uzak durmamışlar, 7 Mayıs 1923 tarihli toplantılarında **"Türk Lisanında Latince Elifba'nın Tatbiki"** hususunda tartışma açmışlar, alfabenin tarihçesi, Latin alfabesinin fayda ve mahzurları üzerinde durmuşlardır¹³⁵. 14 Mayıs 1923 tarihli toplantıda bu konuda bir müsabaka (Concor) açılarak, sonuçlarının sulhten sonra açıklanmasını kararlaştırarak, Latin alfabesinin kabul edilmesini teşvik etmişlerdir¹³⁶.

3- Kadın Hakları

Lozan Türk Yurdu mensuplarının yaptığı toplantılarda en çok tartışılan konulardan biri de Türk kadınının toplum içindeki yeri, eğitimi ve hakları olmuştur. Kadın haklarının tartışıldığı bir toplantıda Hamdullah Suphi Bey **"Türk kadınının mühmal, müşkül ve efim mevkîinden"** bahsederek şehirde, köyde her yerde Türk aile hayatının sürdüğü olumsuzluklara işaret etmiş, bütün bunların sonuçlarının özellikle kadının sıhhi durumunun memleketin ve milletin nüfusuna ne derece tesir ettiğini açıklamış. Bu konuda Nermin ve Tevfik oğlu Niyazi Bey de taşralı ve köylü kadınların yaşadıkları sıhhi şartların fenalığından bahisle doğum esnasında ebesizlik ve tabipsizlik yüzünden meydana gelen ölümlere dikkat çekmişlerdir. Nafiz Oğlu Bey de **"Kadınlığı ıtlak ve taharrürü"** ancak onu yükselterek olur. Bu sebeple Avrupa'ya kız talebeler göndereyim. Böylece yetişcek inkılâpçı ve münevver kadınlar bizim kadın dünyasını nurlu ve şuurulu bir hale getirebileceğine işaret eder. H. Hüsnü Bey ise, memkelette kadın yurtları açmak lüzumundan bahisle **"Türklük dileği"** taşıyan hanım efendilere müracaat edilmesini her sebeple kadın yurtları teşkilatına yardımcı olunmasını tavsiye eder. Seyyid Haşim Bey de Türk kadınının, daha doğrusu, özellikle Müslüman kadının, esir bulunduğu matem-i hayattan, ölü mevcudiyetten kurtuluşunun ancak bizdeki nikah ve tâlâk kaidelerini daha meşrû ve medenî bir şekle sokmakla mümkün olacağından bahseder. Hamitoğlu Esat Bey de meseleyi hukuk ve şerî nokta-i nazarından ele alarak Seyyid Haşim Bey'in kanaatini teyyid

135 Tutanak TTKA Y/653, 7 Mayıs 1923, 231. Dernek.

136 Tutanak TTKA Y/653, 14 Mayıs 1923, 232. Dernek.

eder. Hacı Nasuhoğlu Cevdet Bey işe, Türk kadınının mevkii ve durumundan bahisle Seyyid Haşim Bey'in şerfi ve kanuni nokta-i nazarlardan incelediği ve ele aldığı nikah ve tâlâk meselelerine temas eden Halide Edip Hanım'ın bir mektubunu okur. Molla Aşıkoğlu Bey de, kadını, hayatını kazanabilecek bir mertebeye eriştirmek mahkum bulunduğu esareten kurtarmak için "basit ve amelî el işleri" öğretmek gerektiğini, bunun için de kız mekteplerinde sınaî ve amelî tedrisatın kabulü için çalışmak gerektiğine işaret eder. Tekerşinoğlu Bey ise, Avrupa'ya tahsile gelecek Türk gençlerin, Türk ruh ve kimliği taşıyan bir refikaya sahip olsalar, hem zevcelerinin, hem de zevcelerinin beraberce tenevvür edeceklerini ve bu suretle mağlub olan Türk kadınının tenvîr ve tahrîrî konuya maddî ve amelî bir surette el sürülmüş olacağını söyler¹³⁷.

Bu görüşmelerden sonra toplantıya iştirak edenlerin çoğunluğu ile aşağıdaki kararlar alınır:

"1- Genç kadınların Avrupa tahsiline tergeb ve teşvik edilmesi.

2- Muhtelif ve amelî sanatların kız mekteplerine ithâl ve tatbiki ve Yurdcu'nun Avrupa'da bulunduğu müddetce kadın el işlerinden birisini veya bir kaçını, hiç olmazsa öğrenerek, memlekete avdetinde ailesinden başlamak suretiyle tatbiki.

3- Şehirlerde kadınlara mahsus umumî bahçelerin tesisini hükümetten mümkün olan vasıtalarla istemek.

4- Erkeklerle kadınların fiilen aynı hukuka malikiyetleri ve İslamiyetin bu babdaki nokta-ı nazarının neşri ve tamimi için matbuat vasıtasıyla mücahedede bulunmak.

5- Hanım Yurdları teşkilatına ehemmiyet vermek¹³⁸. Bunlardan başka Lozan Türk Yurdu'nda

¹³⁷ Yurdcular Yasası, s. 48-50.

¹³⁸ Bu konuda Halide Edib'e Cenevre Türk Yurduna yazmış olduğu mektup münasebetiyle "İkinci Yurdcular Derneği" namına Hamdullah Suphi Bey tarafından bir mektup kaleme alınarak, Hanım yurdlarının teşkili için bilgilerine müracaat edildiği, yazılır. Reis Tekerşinoğlu Bey de Halide Edib Hanımefendi'ye Yurdcular yanında "Türklerin Ulu Anası" ünvanının verilmesini teklif eder. Bu teklif, heyecanla ve samimiyetle alkışlanarak kabul edilir. Yurdcular Yasası, s.50-51

I- Seviye-i fikriye ve ilmiye itibariyle kadının erkeğe eşit olmasına çalışmak

II- Kadının sıhhi şartlarını nazar-ı itibara almak

III- Kadına ev işlerini, çocuğa bakmasını öğretmek gibi kararlar alınarak, Yeni Türk Devletinde kadın hakları alanında yapılan inkılâplara ¹³⁹ zemin hazırlamışlardır.

4- İktisadî ve Sosyal Kalkınma ile İlgili Görüşleri

Lozan Türk Yurdu, ülke kalkınmasında yapılması gereken değişiklikler konusunda da görüşleri ileri sürmüştür. Toplantıların çoğunda memleketin geri kalmışlığının sebepleri tartışılırken, iktisaden geri kalmanın ülkeye maddi ve manevî yaralar açtığını ve bunun pek çok alandaki olumsuzluklara kaynak teşkil ettiğini görerek memleketin bu durumdan kurtarılması için öncelikle, ülkenin iktisadi ihtiyaçlarının, kaynakların ve halî hazırdaki üretimin tesbiti istenmiş, bundan sonra da Avrupaî tarzda iktisadın şekillendirilmesine işaret edilmiştir. Bu manada, anonim şirketlerin kurulması, kooperatif şirketlerinin gerekliliği üzerinde durulmuş, nominatif bankacılığın memleket aleyhine olduğunu, hükümet bankalarının açılmasını, bankalara yabancı sermaye girmesinin memnuniyetle karşılanacağını ve bundan ülkenin istifade edeceğini, hükümetin kontrol mekanizması oluşturarak yabancıların entrika çevirmelerinin önüne geçebileceğini ve bu konuda hükümete yetki verilmesinin gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir ¹⁴⁰.

Yabancı boyunduruğu altına girmemiş topraklarda malî, ticarî millî kurumlar oluşturularak, yabancıların da katılımının sağlanmasıyla ziraat, ticaret ve sanayi şirketlerinin kurulması bu şirketlerinin seri bir suretle ve büyük bir sermayeye dönük teşekkül etmesi gerektiği ve derhal faaliyete geçirilmesinin temini ileri sürülmüş ve bu fikir kabul edilmiştir.

139 Tutanak TTKA Y/653, 15 Mayıs 1920, 138. Dernek. Aile ve Kadın.

140 Tutanak TTKA Y/653, 11 Mayıs 1919, 98. Dernek.

Ayrıca Yurdcular, "Teşkilat-ı İktisadiye, ticaret ve zirai" hakkında seyr-ü sefayün şirketleri, ticaret odaları, millî mahsulât sergileri, kooperatif teşkilatı, ticaret mekteplerinin kurulması istenerek, konsoloslarımızın ülkenin iktisadi menfaatlerine hizmet edebilecek evsaf-ı haiz olmalarını, Türk-Rum iktisadi rekâbetinde hükümetin Türk tüccarlarına yardım etmesi gerektiğini, keza ziraat, kooperatif şirketleri teşkilatının memlekete ithal edilmesi lüzumunu da belirtmektedir ¹⁴¹.

Yurdcular, ülkede kalifiye bir işçi sınıfından bahsetmenin mümkün olmadığını ülkenin teknik sahada ilerleyebilmesi için Türk mühendislerin, Türk iş gücünü kullanması, Türk işçilerin eğitimi ve yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durarak, yabancı şirketler tarafından sömürmeyi ve çocukların ezilmesini önlemek için, çocuk amelelerin haftada üç saat ders almasının gerektiğine işaret etmişler, işçilere sağlığa uygun evler yapılmasını, hahıcılık ve çanakçılık gibi işlerin sanata dönüştürülmesi, bunun için de sanat mekteplerinin ıslah edilmesini istemişlerdir ¹⁴².

Yurdcular, ziraat konusunda da çeşitli görüşler ileri sürmektedirler. Bunların başında ziraatin geri kalış sebebi olarak uzun süren savaşlar ve bu savaşlar sebebiyle ziraat yapacak olan insanların askere alınmaları gösterilmektedir. Ziraatin gelişmesi için ise şu şartlar ileri sürülmektedir.

- 1- Ziraat konusunda ihracatı teşvik pirimleri verilmeli,
- 2- Gümrük vergisi ile ziraat himaye altına alınmalı,
- 3- Bu sahada banka ve sigorta şirketleri kurulmalı,
- 4- Hasılatın artması için aşayis temin edilmeli ve bunun için de koruculuk müessesesi oluşturulmalı.
- 5- En az üç yıllık ziraat mektepleri açılmalı ¹⁴³.

141 Tutanak TTKA Y/653, 8 Mayıs 1920, 136. Dernek.

142 Tutanak TTKA Y/653, 1 Mayıs 1919, 98. Dernek.

143 Tutanak TTKA Y/653, 11 Mayıs 1919, 98. Dernek

6- Türk amele ve rençberinin Rum sermayedârları tarafından sömürülmeleri önlenmeli,

7- Ziraatte makinalaşmaya gidilmesi teşvik edilmeli ve bu makinaların kullanılabilmesi için büyük sahalar oluşturulmalı, hatta mümkünse çiftçiler kendi aralarında birleştirilmeli.

Yurdcular, Türk köylüsünün devlet tarafından son yarım asırdan beri ihmal edildiğini ileri sürerek, hükümetin Türklerin hukukunu gözetmede uzak olduğunu, diğer unsurların gelişmelerini sağlamak uğruna Türkleri sefil bıraktığını ve Türklerden aldığı vergiyi diğer unsurlara sarfettiği görüşündedirler. Bu durumu düzeltmek için Türk köylüsünün ağır vergilerden kurtarılması ve yardımlaşma sandıkları vasıtasıyla desteklenmelerinin gerektiği, belirtilmiştir¹⁴⁴.

Ayrıca, Türk köylüsünün milletin asıl nüfusunu oluşturduğu söylenecek, büyük şehirlere göçün engellenmesi için, köy şartlarının yaşanır ve sağlıklı hale getirilmesinin önemi vurgulanmakta, köylünün köyde eğitilmesi (hakkını arama ve zirai konularda bilgilendirilmesi) çeşitli el sanatlarının öğretilerek yaygınlaştırılması, mümkünse bir köylü gazetesinin çıkarılarak, onların aydınlatılması üzerinde durulmuştur¹⁴⁵. Bunları sağlamak için de Avrupa köylerinin incelenerek, buradaki teşkilatlanma ve hayat tarzının Türk köylerine tatbik edilmesi yönünde araştırmalar yapılması kararlaştırılmıştır¹⁴⁶.

Sağlık alanında ise Yurdcuların ülke genelinde şehirlerde ve köylerde uygulanmasını istedikleri hususlar şunlardır.

Şehirlerde:

1- Evlerin kârgîr olarak yapılması

144 Tutanak TTKA Y/653, 10 Mayıs 1919, 97. Dernek.

145 Tutanak TTKA Y/653, 15 Mayıs 1920. 138. Dernek.

146 Bu araştırma için görevlendirilen Cemal Bey'in Lozan'dan ayrılması sebebiyle bu iş neticelendirilememiştir. Tutanak TTKA Y/653, 1920-1921 Sencisi Kış Sömestrisi Raporu

2- Sokakların temizliğine önem gösterilmesi

3- Suların Hıfzıssıhha Cemiyeti'nin kontrolü altına alınması ve biyolojik olarak kontrol edilmesi.

Köylerde

1- Sıtmanın önüne geçmek için bataklıkların kurutulması

2- Evlerde insanların hayvanlardan ayrı yatmasının temin edilmesi

3- Ebelerin köylere gitmesinin temin edilmesi

4- Spor eğitimi, beden ve sağlık mekteplerinin açılması

5- Hastalıklı çocuklar için havadar yerlerde sağlık mekteplerinin açılması, ilk mekteplerde sporun bir ders olarak okutulması

6- Seyyar doktorluk sistemine geçilmesi

7- Mümkün olduğu kadar hükümetin bedava ilaç vermesi ¹⁴⁷.

5. Lozan Türk Yurdu ve Türk Dünyası

Avrupa'da faaliyet gösteren Yurdcular, ıpkı memleketteki Türkçüler gibi, "dilleri, ırkları, adetleri, hatta çoğunun dinleri bile aynı olan Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın şarkına yayılan Türklerin birleşmesi, böylece diğer büyük milletler arasında varlığını muhafazaya muktedir koskoca siyasî bünye teşkil etmeleri" (bu büyük camia içinde Osmanlı Devleti en önemli merkezi role sahip olarak görülmekte)¹⁴⁸ şeklindeki Turancılığı savunuyorlar ve bunun tahakkuku için fikri çalışmalarda bulunuyorlardı. Yurd bünyesinde yapılan konferans ve musahabelerde bu konuya yer veriliyor ve Türk Dünyası'ndan gelen bazı önemli şahıslar da bu toplantılara iştirak ediyorlardı.

147 Tutanak TTKA Y/653 11 Mayıs 1919, 98. Dernek.

148 Peyami SAFA, A.g.e. s. 30.

Yurdcular, her Türkün, Türk dünyasını yakından tanıması gerektiği bunun için oralara sayahat edilmesi, Türkçülük için Türk illerinde çalışacak kişilere şiddetle ihtiyaç duyulduğunu söylüyorlardı¹⁴⁹.

Lozan Türk Yurdu, Türk dünyası ile daha sıhhatli irtibat kurmak için ortak bir örgüt etrafında birleşilerek hareket edilmesini düşünmüş ve Lozan'a gelen Kırım'lı Bekir Sıtkı ve Kazanlı Mühendis Arif Bey'le görüşerek "**Türk Tatar Yurdu**" adında bir örgüt oluşturmuştu. Bu yolla da edebiyat ve lisanın birleştirilmesi, müşterek bir tarihe malik olmak için gaye birliğine gidilmesi ve bu uğurda matbuat ve mekteplerden istifade edilerek çalışılması kararlaştırılmış, açılacak şubelerle irtibatın sağlanması ve muhaberatın yapılması için de Lozan Türk Yurdu görevlendirilmiştir¹⁵⁰. 3 Temmuz 1920 tarihli oturumda da "**Türk-Tatar Yurdu**" nun nizamnamesi kabul edilmiştir¹⁵¹.

Lozan Türk Yurdu, Avrupa'da tahsil için Rusya'dan gelen Türk öğrencilerle yakından ilgilenmiş, onlara kitap, gazete ve nakdî yardımlarda da bulunmuştur¹⁵².

Avrupa'yı ziyaret eden Türkiye dışındaki Türklerden bir kısmının uğrak yeri Lozan olmuş, Lozan Türk Yurdu da bunları misafir etmiştir. Bu kişiler Yurdda çeşitli konferans ve sohbet toplantıları yapmış, burada Türk Dünyası'nın meseleleri tartışılmıştır. 11 Kanun-ı Evvel 1920 tarihinde Kırımlı Seyyid Ahmet Bey, 13 Kanun-ı Evvel 1920 de de Seyyid Ahmet Bey'le birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti murahhasları Ali Merdan Topçubaşef ve Mir Yakub Beyler şerefine bir çay ziyafeti tertip olunmuş, bu toplantıda Yurdçular ile misafirler arasında Türklüğün hal ve istikbali müzakere edilmiş, Azerbaycan murahhasları memuriyetten uzaklaşmayı

149 Tutanak TTKA Y/653, 14 Haziran 1919 100. Dernek.

150 Tutanak TTKA Y/653, 12 Haziran 1920 141. Dernek.

151 Tutanak TTKA Y/653, 3 Temmuz 1920 143. Dernek.

152 24 Teşrin-i evvel 1920 tarihinde 145. oturumda, Avrupada tahsil gören Azerbaycanlı öğrencilerin kitap ve gazete istekleri görülmüş, ayrıca Almanya'da tahsilde bulunan ve memleketleri ile temas kuramadıkları için sefalet içinde bulunan, Rusyalı Tatar talebelere yardım etme kararı alınmış, 30 Teşrin-i evvel 1920 tarihli ve 146. Dernek kararıyla da Tatar Talebe Cemiyetine 500 Mark gönderilmiştir.

ve halka gitmeyi tavsiye ederken, Cafer Seyyid Ahmet Bey ise millî siyasi bir fırkanın kurulmasını tavsiye etmiştir¹⁵³. 19 Şubat 1921 tarihli toplantıda ise Kırmılı Hamdi Bekirof ve Kazanlı Arif Nedimof Beyler Türklüğün Rusya Türkleri arasında kuvvetlendiğini ve oralarda galib geleceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁴

Kazanlı edip Ayas İshakof da Yurdu ziyaretinde, Kırım Parlemonto Reisi Cafer Seyyid Ahmet Bey ile Şürkü Bekirof'un da katıldığı toplantıda Rusya'daki Türklerin halinden ve derece-i ifranından bahisle, Anadolu Türklerine karşı besledikleri muhabbet ve rabıtan bahsetmiş ve kendi eserleri hakkında bilgi vermiştir¹⁵⁵.

Kırım Parlamento Reisi Cafer Seyyid Ahmet Bey 19 Teşrin-i Sani 1921 tarihli toplantıda "Rus inkılâbını doğruran hadisat-ı ictimaiye ve siyasiye, Rus meselemizin suret-i halli ve bizim menafi-i milliyemiz" konulu bir konferenas vermiştir¹⁵⁶.

Yurdcular bu faaaliyetlerin siyasi amaçlı olmayıp Türklük aleminde içtimaî bir inkılâp ve dolayısıyla fikrî alanda çalışıldığını belirtiyorlar ve Türk Birliği hakkında yapılacak olan çalışmalarda İslâmiyet ve din meselelerinin gündeme getirilmemesini, Türkçülük anlatırken İslâmiyetle mukayese etmenin zarar verdiğini, dinine oldukça bağlı olan milletdaşların rencide olduklarını, bundan dolayı Türklük ve Türkçülük propagandasında din meselesini ortaya atmamanın daha hayırlı olacağına işaret ederek, bu konunun Yurda düşman olanlarca ortaya atıldığını, Yurdun ise hiç bir zaman din aleyhine bir faaliyette bulunmadığını belirtmişlerdir¹⁵⁷.

Yurdcular, kahramanlıklarla dolu tarihlerinde Türk milletini gözetmek konusunda büyük ihmalkârlıkların yapıldığını, milliyet hissini yanlışı anlaşıldığını, Avrupa'dan geldiği gibi gelişmediğini, Avrupa'dan ziya

153 Tutanak TTKA Y/653, 13 Kanun-ı Evvel 1920, 153. Dernek.

154 Tutanak TTKA Y/653, 19 şubat 1926, 161. Dernek.

155 Tutanak TTKA Y/653, Fevkalade İctima, 26 Haziran 1921.

156 Tutanak TTKA Y/653, 11 Teşrin-i Sani, 188. Dernek.

157 Tutanak TTKA Y/653, 7 Mayıs 1922, 200. Dernek.

toplayan gençler sayesinde şimdi tabii bir doğru yol açıldığını, milliyet hissinin kudsiyeti ve doğruluğu üzerinde durup, Türk dünyasının küçüklüğünü anlatmışlar, Dünyanın neresinde olursa olsun Türklerin birbirlerine lakayd kalmamalarının gerekliliğini, birbirlerine borçlarının bulunduğu belirtilerek, dil birliği ile millî ahengin sağlanacağını söylemişler ve Türkler arasında siyasî hududların olmaması lazım geldiği tezini savunmuşlardır¹⁵⁸.

E- LOZAN TÜRK YURDU'NUN FAALİYETİNE SON VERMESİ

Lozan Türk Yurdu üyelerinin büyük çoğunluğunun memlekete dönmesi üzerine normal toplantılarını yapamaz hale gelmiş ve 30 Temmuz 1923 tarihli son toplantısında Lozan'da kalan Dr. Kazım Esat, Saffet Bey ve Şakir Bekirof'unda katılımı ile faaliyetine devam kararı almışlarsa da, adı geçen şahısların da memlekete dönmeleri münasebetiyle Kazım Bey'in evinde toplanarak Yurdun faaliyetini tatil etme kararını alırlar. Kasa hesabı tetkik edilerek defter-i mahsusaya kaydedilir ve Yurd evrakının İstanbul'a nakli ile mezkur dosyalar bir müesseseye verilinceye kadar Kazım'ın evinde saklanması kararlaştırılır. Yurdun defterine de "**İleride ihyası kuvvetle ümit edildiği**" notu düşülerek faaliyete son verilir¹⁵⁹.

SONUÇ

Osmanlı Devleti içindeki unsurların bir bir ayrılma faaliyetlerinde bulunmaları, çeşitli cemiyetler kurarak, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü tehdit eden bir duruma gelmeleri, Türk toplum şuurunu geliştirmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Devletin son döneminde ard arda gelen savaşlar ve bu savaşların getirdiği felaketler ve en acısı yıllarca beraber yaşadığı insanların ihanetleri, toplum üzerinde psikolojik bir çöküntüye sebep olmuş, acı mağlubiyetlerin yurt ve milletin bağrında açtığı derin yaralar Türklük şuurunu kuvvetlendirmiştir.

158 Tutanak TTKA Y/653, 10 Temmuz 1922, 207. Dernek.

159 Tutanak TTKA Y/653, 30 Temmuz 1923, 1923 Yılı Faaliyet Raporu.

Bu ortam içerisinde Avrupa'da öğrenim gören Türk gençleri de kendi aralarında örgütlenerek çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve **"Türkiye nasıl kurtulur"** sorusunun cevabını aramaya başlamışlardır.

Lozan Türk Yurdu etrafında toplanan Türkçü gençler Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminin zor günlerinde Lozan'da ve Avrupa'da Türklüğü savunmuşlar, Türklük aleyhine yapılan yayınlara cevap vererek, organize ettikleri kongre ve konferanslarla Türklüğün haklı davasını Dünya Kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır.

Tarık Zafer Tunaya'nın da tesbit ettiği gibi **"Türk Yurdları memleket dışında Türk Milliyetçiliği fikrini uyanık tutmuş, dağınık halde yaşayan gençleri bir manevî mihrak etrafında birleştirmiş, faaliyeti, mütareke senelerinde daha kesif bir şekil almış, Mondros Mütarekesi'nin haksızlığına karşı Avrupa'nın göbeğinde küçük çapta bir Müdafaa-ı Hukuk hareketi tevlit etmiştir"** ¹⁶⁰

Ayrıca Yurdlarda yapılan toplantılar, sohbetler ve konferanslarda memleket meseleleri ayrıntılı biçimde tartışılmış, eğitimden kadın haklarına, laiklikten iktisadi yapıya kadar pek çok konuda fikirlerini açıklamışlardır. Bu fikirler dikkatle incelendiğinde, zamanına göre oldukça ileri fikirler olduğu görülür. Hatta bu fikirlerin sahiplerinin büyük bir kısmının Atatürk'ün kadrosu içerisinde yer aldığı, inkılâpların yapılmasında ve yürütülmesinde önemli görevler üstlendikleri, düşüncelerinin pek çoğunu da tahakkuk ettirdikleri görülmektedir.

160 Tarık Zafer TUNAYA, A.g.e. s. 391.

Ek - 1

LOZAN TÜRK KONGRESİ DAİMİ BÜROSUNUN NİZAMNÂME PROJESİ (*)

Madde 1 - Lozan Kongresi Daimi Bürosu bir Kâtip-i Umûmî ve bir Kasardan tereküb eder. Lozan Türk Kongresi Daimî Bürosu milletimizin hukukunu medâfaa etmek için, neşriyât icra ve içtima eden mahâfil ve zevâtlâ temasta bulunur.

Madde 2- Kâtip-i Umûmî intihâb olunduğu tarihten itibaren Baş Reis'in ve diğer içtimaya kadar Kongre'nin vakâletine hâiz olup, Kongre'ye esas olarak kabul olunan kaidelere muhalif olmamak şartıyla, Kongre nâmına hareket etmekte selâhiyyet-i kâmileye maliktir. Kasadar hesapları tutmak ve Kâtip-i Umûmî'nin tayin edeceği yerlere sarfiyât icrâ etmekle mükelleftir.

Madde 3- Kâtip-i Umûmî ve Kasadar her sene Kongre tarafından intihâb olunurlar, Kongre'nin iki ictimâ arasında Kâtip-i Umûmîlik veya Kasadarlıkta inihâl vâki olursa münhâl olan Kâtip-i Umhumîliğe veya Kasadarlığa diğer münasib bir zâtın intihâbı Lozan Türk Yurdu'na havale olunmuştur.

Madde 4- Lozan Türk Kongresi dâimî bürosu yalnız her sene içtima eden Türk Kongresi'ne karşı mes'ul, müstakil bir müessesedir. Bununla beraber Kâtip-i Umûmî selâhiyeti haricinde hareket ettiği anlaşılırsa Lozan Türk Yurdu bu babda tahkikat-ı lazimeyi icrâ ve zarûret görülürse Kâtip-i Umûmî'nin tebeddülüne kadar gidebilir. Bundan başka Kongre iki içtima arasında lüzum gördüğü takdirde Lozan Türk Yurdu'nun intihâb edeceği bir komisyon vasıtasıyla bir olan hesâbâtını tetkik edebilir.

* Tutanak TTKA Y/653, 30 Nisan 1921, 172. Dernek Lozan Türk Kongresi Daimi Bürosu, Lozan Türk Yurdu'nun Tüzüğüne göre siyasi faaliyetlerde bulunmasının yasak olması sebebiyle, Dernek üyeleri tarafından siyasi görüşlerini ifade etmek için kurdukları bir dernek olup, her türlü harcama ve giderleri Yurd tarafından sağlanmaktadır. Bu derneğin asıl vazifesi Avrupa'daki Türk Kongrelerini tertip etmek gibi görünse de, özellikle Milli Mücadele döneminde önemli görevler ifa etmiş, Millet'in taleplerini Avrupalılara duyurmuştur.

Madde 5- Sarfiyatın müfîd ve meşrû sûrette icrasından Kâtib-i Umûmî mes'uldur.

Madde 6- Kongre bürosunun vâridâtı verilen ianelerden ibarettir. Bu vâridâtın sarfiyatının hesâbâtı muntazaman her sene Kongre'ye verilir.

Madde 7- Kâtib-i Umûmî ve Kasadar Lozan'da ikâmet ederler. Bilfiil hükûmet memuru olanlar ne Kâtib-i Umûmîliğe ne de Kasadarlığa intihâb olunamazlar.

Ek - 2

LOZAN TÜRK YURDU ÜYE KARTI DEFTERİNDEKİ İSİMLER*

1) Adil Şakir Chakir (Kimya)	13) Youssuf Nazir (Kimya)
2) Almed Bilig (Sanat)	14) Mehmet Ali
3) Abdülkerim Tevfik (Hukuk)	15) Mehmet Mazhar Nesimi
4) Mavkfile Richard Hanım
(Güzel Sanatlar)	16) Abdüllatif
5) Mahmut İssea (Hukuk)	17) Sineti Chevket (Seramik)
6) Münir Mazhar	18) Harun Oliteha
7) Nasrullah Ata	19) İsmail Fuad
8) Rıza Cenabi (Kimya)	20) Kemal Zia
9) Tevfik Ahmet (Kimya)	21) A. Djimal
10) Zia Hüsni	22) Nihat Refik
11) Meliha İzzetin Hanım (Peda-
goji)	23) Beh Dijel Kassim
12) Mahmut Kazım Essad (Tıp)	24) Nami
	25) Hassan Mazhar

* Bu defter Türk Tarih Kurumu Arşivi Yazmalar Bölümü Y/654 numarada bulunmaktadır. Tamamı 190 sayfa olup, üyeler hakkında bilgiler ve bir kısmının resimlerini de ihtiva etmektedir. Üyelerin isimleri üye kayıt defterine Latince yazılmış olup, yazıldığı şekilde alınmıştır.

26) Kazım Karaali (Tıb`	46) Bereket Odman
27) Serade (Smale) Hanım	47) Gazi Odman
28) Sonada Hanım	48) Hamza Odman
29) Zübeyde Hanım	49) Bekir Odman
30) Ali Suriya Ziya (Kimya)	50) Gazanfer Mehmed
31) Osman Vahid Tahsin	51) Hassan Nazmi
32) İsmail Kmâl	52) Muammer
33) Mahmut Şükrü (Chukri)	53) Ali Rıza
34) Mehmet Hamid	54) Heneri
35) Edip (r.) Danich	55) Naehid
36) Fahreddin Suliman	56) Edip
37) Sebad	57) Şerif
38) Fahrettin Assim	58) Mustafa
39) Mahmut Sabil	59) ibrahim
40) Hasan Saadi	60) Ali Razısib
41) Salih Nazif	61) Feyaz
42) Mehmet Djevad	62) Süreya Hassan Harem
43) Ali Kemâl	63) Mehmet Emin
44) Ekrem Kerim	64) Mukdim Osman
45) Sehamiyl Odman	65) Djakib Nuri

66) Fuad Emin	79) Raphael Aquadich (Mühendis)
67) Şevket Nuri	80) Robert Cdheu
68) Şevket Turgut	81) İsmail Mukdim Odman
69) Solan Franqoeyeaulos	82) Azriel Tomehis
70) Niesles Michailides	83) Thiarenis Rliadin
71) Marines Loghas	84) Davit Sameh
72) Theorharis Jeargiadis	85) Fehd Odman (Siyasi Tarih)
73) Paniquian (Mühendis)	86) Refik Odman (Kimya)
74) Ali Saib (Mekanik Mühendis)	87) Emile Bassan
75) Anton Stefano Hellemussim	88) Sirel Pertur
76) Benjamin Castro	89) Sehey! Nizameddin (Ticaret)
77) Avram Azaria	90) Djalil Nuri (Elektrik)
78) Viktor Azaria	

Lozan Türk Yurduna Kayıtlı toplam üye sayısı 90'dır.